

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Bakalářská práce

2014

Michaela Knébllová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Michaela Knéblová

**Společenské a politické funkce poezie v
mediální komunikaci**

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Michaela Knébllová**

Vedoucí práce: **Prof. PhDr. Jan Jirák, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2014

Bibliografický záznam

KNÉBLOVÁ, Michaela. *Společenské a politické funkce poezie v mediální komunikaci*. Praha, 2014. 97 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Jan Jiráček, Ph.D.

Abstrakt

Tato práce se zabývá úlohou poezie tištěné v letech 1948–1953 v Rudém právu. Vybranou poezii analyzuje a interpretuje ji ve spojitosti s významnými svátky a událostmi, na základě toho pak přibližuje některé dobové mýty a vysvětluje jejich symboliku. Především prostřednictvím referátů a veřejných projevů na tematických konferencích a sjezdech objasňuje vývoj poezie a žurnalistiky v tomto zlomovém období a specifikuje jejich úkoly a poslání. V souvislosti s tím referuje o socialistickém realismu v literatuře a zprostředkovává výpovědi významných osobností tehdejší politické a kulturní oblasti o literatuře, poezii a žurnalistice. Pojednává také o tom, jakým způsobem byly koncipovány titulní strany Rudého práva při výjimečných příležitostech a jak vypadaly některé texty v něm obsažené. Text čtenáři představuje nejdůležitější socialistické svátky, poukazuje na jejich dobový kontext a dovoluje mu nahlédnout problematiku společenského významu oslav a způsobů prezentace těchto svátků. Objevují se v něm i informace o akci Pracující do literatury.

Klíčová slova

socialistický realismus, Rudé právo, poezie, 50. léta, propaganda, žurnalistika, sjezd spisovatelů, sváteční verše, pracující do literatury, kult osobnosti

Abstract

The thesis examines the role of poetry from the official Czechoslovak Communist Party newspaper Rudé právo („Red Law“) between 1948 and 1953. It analyzes and interprets selected poetry in the context of major holidays and events, and uses this to describe some of the myths of the time and their symbolic meaning. Using essays and public speeches from thematic conferences and congresses, it describes the development of poetry and journalism in this crucial historical period as well as examines their role and mission. This is used to report on socialist realism in literature and provide testimonies of prominent political and cultural figures of the time on literature, poetry, and journalism. Furthermore, it shows how the front pages of Rudé právo were designed on special occasions and what some of the texts contained. The thesis also introduces the most important socialist holidays, explains their context, and opens up the issue of the societal role of them and the way they are presented. Finally, the thesis also contains information on the the „Pracující do literatury“ („Workers for Literature“) campaign.

Keywords

socialist realism, Rude Pravo, Red Law, poetry, 50s, propaganda, journalism, Writers' Congress, holiday poems, Workers for Literature campaign, personality cult.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14. 5. 2014

Michaela Knéblová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Prof. PhDr. Janu Jirákovi, Ph.D. za jeho laskavé vedení, cenné připomínky, a především za bezodkladné zodpovídání mých dotazů.

Moje poděkování patří také Mgr. Miroslavě Kazdové.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Knéblová Michaela	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2010	
E-mail diplomantky/diplomanta: knebmi@mail.com	
Studijní obor/forma studia: Mediální studia/kombinované	
Předpokládaný název práce v češtině: Společenské a politické funkce poezie v mediální komunikaci	
Předpokládaný název práce v angličtině: Social and political functions of poetry in media communication	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: <i>ZS 2012/2013</i>): (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve po dvou semestrech</u> od schválení tezí) LS 2012/2013	
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): Práce bude pojednávat o české poezii především v tištěných médiích v období 1948 – 1989. Bude sledovat její vydávání především u příležitosti konkrétních událostí či významných dnů, a to v deníku Rudé právo. Na základě takto shromážděných informací a historických souvislostí bude práce uvažovat o jejím významu v tehdejší společnosti a o jeho proměnách. Cílem práce je ilustrovat na příkladech význam poezie ve vymezeném období a její možnosti a způsoby využití.	
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): <ol style="list-style-type: none"> 1. Úvod 2. Stručná historie Československa v letech 1948 – 1989 (Krátké uvedení se zaměřením na politickou situaci a historii médií.) 3. Poezie <ul style="list-style-type: none"> - 3.1 Česká poezie v letech 1948 – 1989 (Charakterizace poezie, která vznikala ve vymezeném období – autoři, směry, souvislosti s politickou situací.) - 3.2 Poezie vydávaná v tištěných médiích (Přehledné uvedení do poezie vydávané především v denících.) <ul style="list-style-type: none"> - 3.2.1 verše sváteční - 3.2.2 verše oslavné - 3.2.3 verše příležitostné - 3.3 Poezie Rudého práva (Konkrétní analýza vybraných veršů a uvedení v souvislost s politickou situací, společností.) 4. Význam a úloha poezie v období 1948 – 1989 (Zpracování nalezených souvislostí a příkladů, ilustrace doby jejich prostřednictvím . 5. Závěr 	
Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období jeho analýzy): Rudé právo 1948 – 1989	
Postup (technika) při zpracování materiálu: kvalitativní analýza básní vydaných ve vybraném tisku, především analýza metaforiky, analýza básní	

publikovaných ve vybraném tisku ve srovnání s jinou dobovou poezií (pro nastínění celkového obrazu dobové tvorby v poezii), vytvoření výboru básní ze zpracovávaného materiálu, určeného k uvedení příkladů, analýza souvislostí vydaných básní s dobovými zprávami, děním a okolnostmi jejich vydání (např. zvláštních příležitostí jako výročí)

Základní literatura

Janoušek Pavel, Dějiny české literatury 1945-1989, sv. I – IV, Academia, 2007-2008, Praha, ISBN 978-80-200-1527-3, 978-80-200-1528-0, 978-80-200-1583-9, 978-80-200-1631-7

(Ucelený výklad o vývoji české literatury v období od 1945 do pádu komunistického režimu v roce 1989.)

Hrabák Josef, Dušan Jeřábek, Zdeňka Tichá, Průvodce po dějinách české literatury, Panorama, 1984, Praha

(Vývoj české literatury od počátku do roku 1948. Soustřeďuje se na klíčové jevy. V průvodci jsou rovněž uvedeny ukázky z některých děl.)

Michal Příbáň, Z dějin českého myšlení o literatuře: antologie k Dějinám české literatury 1945 – 1990, UČL AV ČR, Praha, 2001-2005, ISBN 80-85778-34-3, 80-85778-36-X, 80-85778-38-6, 80-85778-48-3

(Dokumentuje proměny myšlení o literatuře ve druhé pol. 20. stol. i zásadní okamžiky "literárního života".)

Červenka Miroslav, Kapitoly o českém verši, Nakladatelství Karolinum, Praha 2006, ISBN 80-246-1274-7

(Sjednocuje tři podstatná versologická témata: obecnou charakteristiku českého přízvučného verše, charakteristiku jeho základních pravidel a dominant a vývojové charakteristiky základních rozměrů českého přízvučného verše.)

Macura, Vladimír, Symboly, emblémy a mýty 1948-1989, Pražská imaginace, Praha 1992, ISBN 80-7110-100-1

(Emblematická analýza české socialistické kultury. Původní soubor sémiotických esejů doplňuje výběr z literárněhistorických studií.)

Končelík Jakub, večeřa Pavel, Orság Petr, Dějiny českých médií 20. století, Portál, Praha, 2010, ISBN 978-80-7367-698-8

(Vývoj českých médií, především tisku, rozhlasu a televize, proměny tiskových agentur, mediální legislativy, cenzurní praxe a novinářské profese v letech 1918–1992.)

Bednařík Petr, Jirák Jan, Köpplová Barbara, Dějiny českých médií, Grada Publishing, a.s., Praha, 20+++, ISBN 978-80-247-3028-8

(Chronologicky řazený vývoj českých médií na pozadí obecně charakterizovaného historického kontextu ve světě a v českých zemích.)

Diplomové práce k tématu

Akce "Pracujici do literatury" v kontextu poezie socialistického realismu, Jitka Procházková, FF MU

Literární časopis Host (do domu) pod vlivem politické moci i proti ní a jeho současná podoba,

Barbora Najbrtová, JČU

Nakladatelská činnost v poválečném Československu, se zaměřením na období po roce 1948,

Mgr. Jitka Lhotecká, FF MU

Odraz politické situace v kultuře Československa v letech 1948 – 1960, Univerzita Palackého,

Magdalena Hubená PedF,

Datum / Podpis studenta/ky

.....

Obsah

ÚVOD.....	12
1. PŘEMĚNA LITERATURY V LETECH 1948–1953.....	14
1.1 SJEZD ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ, ČERVEN 1946.....	14
1.2 KONFERENCE MLADÝCH SPISOVATELŮ, BŘEZEN 1948.....	16
1.3 SJEZD NÁRODNÍ KULTURY, DUBEN 1948.....	17
1.4 USTAVUJÍCÍ SJEZD SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ, BŘEZEN 1949.....	19
1.5 PLENÁRNÍ SCHŮZE SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ, KONFERENCE O POEZII, LEDEN 1950.....	22
2. ŽURNALISTIKA.....	23
3. SOCIALISTICKÝ REALISMUS.....	28
3.1 SOCIALISTICKÝ REALISMUS V POEZII.....	29
4. POEZIE RUDÉHO PRÁVA.....	34
4.1 VERŠE SVÁTEČNÍ.....	34
4.1.1 <i>Vánoce a Velikonoce</i>	34
4.1.2 <i>Nový rok</i>	38
4.1.3 <i>Vítězství lidu</i>	40
4.1.4 <i>Svátek práce</i>	42
4.1.5 <i>Výročí osvobození Československa Sovětskou armádou</i>	45
4.1.6 <i>Ríjnová revoluce</i>	48
4.2 VERŠE PŘÍLEŽITOSTNÉ.....	50
4.2.1 <i>Smrt Stalina</i>	50
4.2.2 <i>55. let Václava Kopeckého</i>	54
4.2.3 <i>Měnová reforma</i>	55
SHRNUTÍ.....	57
ZÁVĚR.....	60
SUMMARY.....	61
POUŽITÁ LITERATURA.....	62
SEZNAM PŘÍLOH.....	65
PŘÍLOHY.....	66

Úvod

Po zásadní změně v politické sféře v únoru 1948 nastalo období proměn mnoha oblastí společenského života, kultury zejména. Výrazně zasáhly také literaturu. Během zakladatelského období komunistického režimu¹ (1948–1953) docházelo na nejrůznějších kulturních a literárních sjezdech k účelovým snahám o výraznou přeměnu poezie. Ukotvení poezie v přesně specifikovaném politicky vymezeném prostoru bylo vytyčeno jako jeden z nejdůležitějších bodů cílených změn tehdejší kulturní sféry. Rovněž žurnalistika dostávala v té době nové směrnice a úkoly. Měla především vychovávat k socialismu, organizovat a podporovat společnost v „budovatelském snažení“. Poezie a žurnalistika se při plnění svých nových poslání setkávají v ústředním tištěném orgánu Komunistické strany Československa – Rudém právu. Právě tomuto střetávání se věnuji ve své práci.

První část práce pojednává o nejdůležitějších spisovatelských a kulturních sjezdech. Rozebírá ukázky zásadních projevů předních osobností tehdejší politické a literární sféry. Na základě toho referuje o tehdeším vývoji poezie a jejím poslání. Dále se text podobným způsobem věnuje žurnalistice. Objasňuje okolnosti a průběh 1. sjezdu československých novinářů a zprostředkovává dobový pohled na žurnalistiku. V souvislosti s tím přibližuje směr socialistického realismu a jeho uplatnění v poezii. V obsáhlé závěrečné části se práce zabývá samotnou analýzou vybraných veršů publikovaných ve sledovaném období v Rudém právu a jejich komparací s tematicky souvisejícími texty. Na základě toho se pokouší demonstrovat účelovost poezie a její akcentování důležitých témat novinových článků.

Pro účely této práce jsem vytvořila výbor básní z Rudého práva z let 1948–1953. Při jeho sestavování jsem se zaměřila především na svátky, významné dny a důležité události ve zmíněném období. Pracovala jsem převážně s digitalizovaným fondem tištěných periodik Národní knihovny České republiky *Kramerius*. Jelikož však tento fond neumožňuje vzdálený přístup, využívala jsem rovněž online digitalizovaného archivu Rudého práva Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky. Zde jsou však k dispozici pouze výtisky od roku 1950, proto jsem si na základě fondu Národní knihovny České republiky vytvořila malý výbor článků z let 1948–1949. Pro lepší orientaci ve svátcích a významných dnech sledovaného období jsem využila dobových Lidových kalendářů, které jsem získala k nahlédnutí prostřednictvím databáze

---

¹ Knapík, 2004

lístkového katalogu KATIF Národní knihovny České republiky. Zápisy ze sjezdů spisovatelů, novinářů a sjezdů kultury i další dobovou literaturu jsem si zajistila převážně v Národní knihovně České republiky. Další materiály jsem pak doplnila z fondu Městské knihovny hlavního města Prahy a z vlastních zdrojů.

Od tezí ke své práci se odkláním v první řadě ve sledovaném období. K tomu se uchyluji za účelem podrobnějšího zpracovávání materiálů a zaměření se na specifika období let 1948–1953, v němž docházelo k nejzřetelnějším proměnám podmínek literární tvorby. V zájmu většího prostoru pro analýzu poezie a žurnalistiky jsem se rovněž rozhodla vynechat kapitolu o historii Československa, která v průběhu zpracovávání tématu začala vybočovat z celkového konceptu. Omezují se proto jen na objasnění historického vývoje v kulturní oblasti. V práci se zabývám pouze oficiální literaturou, konkrétně poezií – ostatní literatura není pro mou práci relevantní.

Pokud se v citovaném textu vyskytují chyby zapříčiněné dobovými pravopisnými odlišnostmi, popřípadě drobnější gramatické chyby nebo neexistující tvary, které ale – většinou v rámci daného projevu (jedná se často o přepisy referátů) – nepostrádají smysl, nechávám je tak, jak jsou, zpravidla s upozorněním (sic!).

1. Přeměna literatury v letech 1948–1953

Mezi lety 1948–1989 byl vývoj poezie – a literatury vůbec – zásadně ovlivněn politickou situací a s ní souvisejícími podmínkami literárního prostředí. K největším proměnám v literatuře a celé kulturní oblasti v ČSR tehdy docházelo během tzv. zakladatelského období komunistického režimu², tedy v letech 1948–1953. Diskuse o těchto proměnách a o zásadních otázkách týkajících se stavu a směřování československé poezie probíhaly především na sjezdech spisovatelů a sjezdech národní kultury. Během zmiňovaného pětiletého období zaznamenala česká poezie zásadní posun směrem k sovětskému literárnímu vzoru a tzv. socialistickému realismu.

Tendence počátků socialismu u nás přímo kontrastovaly s přístupem ke kultuře, a poezii pak především, v období poválečném. Je tedy důležité připomenout si i období let 1945 až 1948. Proto je následující průprava proměnami tehdejšího literárního prostředí rozšířena o sjezd spisovatelů v roce 1946 – první poválečný a na delší dobu poslední svobodný spisovatelský sjezd.

1.1 Sjezd československých spisovatelů, červen 1946

„Českou poezii let 1945–1948 formovalo několik výrazných, často protichůdných tendencí“.³ Všichni básníci ale měli společný čerstvý zážitek války a okupace, s nímž se museli vypořádat. „V jejich tvorbě se však postupně – přes mnohokrát deklarované optimistické perspektivy nové sociální situace – ozývaly pocity úzkosti, společenské deziluze, pochyby a skepse.“⁴ „Období přelomu 40. a 50. let je (...) neurastenickým údobím hned dvakrát: následuje po skončení druhé světové války a zároveň u nás dochází ke změně politického systému: dosavadní režim, který je však značně destruován od podzimu 1938 a po válce hned od května 1945 – je vystřídán režimem komunistickým, což má dopad také v umění a na umění, neboť bylo poté považováno za prostředek ideologického boje, pod heslem, že „fronta je všude“.“⁵

Kromě křesťanského proudu, básníků kolem Skupiny 42 a nové vlny surrealistů byla „součástí obrazu poválečné poezie (...) také tvorba těch spisovatelů, jejichž básnická poetika a společenská aktivita již připravovala poúnorový nástup

² KNAPÍK, 2004

³ JANOUŠEK, 2012, str. 29

⁴ JANOUŠEK, 2007, str. 131

⁵ BAUER, 2003, str. 11

socialistického pojetí poezie jako velmi úzké, dogmaticky závazné a mocensky udržované normy.⁶ Ruku v ruce s různorodostí tvůrčích směrů byla i celá kulturní obec výrazně názorově diferencovaná – v oblasti kultury i politiky. Rozpory v těchto oblastech se prohlubovaly i mezi samotnými komunisty.⁷

V červnu roku 1946 se konal první poválečný sjezd československých spisovatelů. „Přípravy, atmosféru a průběh prvního sjezdu českých spisovatelů zřetelně ovlivnil VIII. sjezd KSČ a volby do Ústavodárného národního shromáždění“⁸ i s tím související vyostřující se intenzivní kampaň KSČ. Volby v květnu Komunistická strana Československa s převahou vyhrála.⁹

„Sjezd se otevřel přednáškou, jež měla navodit základní svobodnou atmosféru sjezdu. Přednesl ji prezident republiky dr. Edvard Beneš zamýšlející se nad posláním spisovatele v národě. (...) Položil si otázky o literatuře jako nástroji duchovního a vývojového procesu v národě, uvažoval o neporušitelnosti lidských práv, o svobodě člověka, zmínil se o nebezpečí dogmatismu a sektářství i o potřebě tolerance a objektivnosti. Edvard Beneš pronesl pak na závěr stať o vztahu spisovatele a politiky, aby se tak nevyhnul ani tomuto aspektu, který pronikal do spisovatelské tvorby a společenských postojů po roce 1945 mnohem víc než dříve.“¹⁰ Vedle Edvarda Beneše zde vystoupili se svými referáty např. František Halas, tehdejší předseda Syndikátu československých spisovatelů, literární kritik Václav Černý, Jan Grossman a Jaroslav Morák z okruhu Mladé fronty – všichni zmínění byli později různými způsoby perzekvováni.¹¹

„V ústředním referátu, ale i ve všech ostatních, se zrcadlil stav různorodého myšlení a přímo se vybízelo k úvahám i z protichůdných pozic.“¹² Jaromír Hořec ve svých pamětech poznamenává, že přesto už tehdy „pronikala nad povrch některých příspěvků především ortodoxní a jednostranná dogmata stalinismu.“¹³ „Rozrůzněnost mínění se týkala nejen uměleckého díla a osobnosti jeho tvůrce, ale i estetickovýchovných aspektů formování čtenářské obce. Největší zastoupení měli ti, kteří na sjezdu – přes všechny vzájemné rozdíly v postojích a názorech – vystupovali jako příznivci prosocialistického směru. Ti většinou nespatořovali vztah osobnosti a

⁶ JANOUŠEK, 2007, str. 132

⁷ JANOUŠEK, 2007, str. 41

⁸ JANOUŠEK, 2007, str. 44

⁹ JANOUŠEK, 2007, str. 45

¹⁰ HOŘEC, 1992, str. 7

¹¹ HOŘEC, 1992, str. 8

¹² HOŘEC, 1992, str. 9

¹³ HOŘEC, 1992, str. 9

kolektivu jako zvláštní problém, protože „osobnost nemá odlišné zájmy od zájmů kolektivu“ a pracující lid v období nástupu socialismu přejímá odpovědnost za kulturní vývoj národa.¹⁴ „Jednou ze zásadních diskutovaných otázek byla otázka kulturní orientace, a to v souvislosti se zahraničněpolitickou orientací státu.“¹⁵

Kromě debat o širší kulturně-politické problematice byla také otevřena otázka „nového“ pojetí literatury.¹⁶ Komunistický koncept „nejjednoznačněji shrnul (...) Bohumil Mathesius, když v závěru svého referátu na sjezdu spisovatelů konstatoval, že utváření čtenáře by se mělo stát „aktivní složkou“ literárního díla.“¹⁷

„Jednání sjezdu (. . .) potvrdilo značnou názorovou pestrost spisovatelské obce, v níž převažovali stoupenci prosocialistického směru.“¹⁸

1.2 Konference mladých spisovatelů, březen 1948

Následující sjezd spisovatelů se konal až po únorovém převratu v březnu 1948. Konference mladých spisovatelů byla dlouho připravovaná a původně komunisty podporovaná, ovšem krátce po převratu se začala jevit jako nežádoucí. „Přestože všichni účastníci setkání vyhlášovali své ztotožnění se socialistickou orientací kultury, jednotlivá vystoupení opakovaně odkrývala jejich různá pojetí stěžejního tématu setkání, kterým byla svoboda v literatuře.“¹⁹ Právě kvůli tomu „komunisté nemohli být s průběhem jednání spokojeni.“²⁰

„Třebaže během diskusí opět vypluly na povrch zjevné rozpory mezi těmi, kdo požadovali, aby umění bylo výchovné, srozumitelné a optimistické, a těmi, kdo nadále trvali na nezávislosti umělce, shodli se přítomní autoři na schválení únorových politických změn a na přijetí jednotných kulturních a politických cílů nové společnosti. (...) Navzdory těmto postojům byla konference patrně posledním pokusem o uhájení svobody v uměleckém tvoření.“²¹

V tomto období KSČ zastavila vydávání několika set periodik a provedla rozsáhlé personální změny v redakcích novin a v rozhlase.²² Bylo propuštěno mnoho

¹⁴ JANOUŠEK, 2007, str. 47

¹⁵ JANOUŠEK, 2007, str. 43

¹⁶ JANOUŠEK, 2007, str. 112

¹⁷ JANOUŠEK, 2007, str. 113

¹⁸ JANOUŠEK, 2012

¹⁹ JANOUŠEK, 2012, str. 84

²⁰ Tamtéž.

²¹ CATALANO, 2008, str. 70

²² KONČELÍK, VEČEŘA, ORSÁG, 2010, str. 137

vysokoškolských studentů a učitelů a toto pronásledování „skutečných i potenciálních odpůrců“ „umocňovalo vlnu emigrace příslušníků kulturní elity.“²³

1.3 Sjezd národní kultury, duben 1948

Takto popisuje Sjezd národní kultury ve svých pamětech Jaromír Hořec: „Van svobody otevíral dveře mezi jednotlivými skupinami a jejich představitelé se dohodli, že počínající spolupráci dovrší sjezdem, kde budou respektovat jeden druhého, vypudí ze srdcí řevnivost a nastolí atmosféru porozumění, zachovávajíce přitom svobodnou platformu diskuse, uznávající různou poetiku i různý umělecký výraz ve svobodné demokratické společnosti. Byl to pokus zdůraznit principy občanského soužití krátce po únorovém převratu, který sice zdůrazňoval svou legitimitu a ústavní postup, nicméně již svými činy předvedl pravou tvář.“²⁴

„Ačkoli kulturní oblast netvořila po 25. únoru 1948 názorový monolit, výrazně v ní převažovaly snahy vyjádřit loajalitu komunistickému režimu. Výsledkem tohoto úsilí byl *Sjezd národní kultury*.“²⁵

„Je nutné zhodnotit naši kulturní tradici a narýsovat perspektivy pro nejbližší dobu, projednat otázku směru umělecké práce, tvůrčí úkoly vědecké, ať už v oblasti humanistické či technické, dát konkrétní náplň heslu o rozšíření a zlidovění kultury a vytyčit pracovní úkoly, opírající se o dosavadní zkušenosti. (...) Svoláváme proto na dny 10. a 11. dubna 1948 do Prahy SJEZD NÁRODNÍ KULTURY, na němž ministři české kultury, umělci, vědci a technici by projednali stěžejní otázky našeho duchovního a kulturního života.“²⁶

Složení mluvčích na tomto sjezdu se výrazně lišilo od sjezdů předchozích. „Všichni, kdo měli byť i nepatrné výhrady vůči stranické interpretaci kultury, byli zbaveni možnosti vystoupit.“²⁷ „Kdežto skuteční představitelé kultury mlčeli, ke slovu se dostali noví mluvčí komunistické strany, především Štoll a Drda. (...) Program sjezdového jednání vyplýval z potřeb a cílů komunistické strany.“²⁸ Úkolem sjezdu bylo nejen vytyčit nové cíle poezie a literatury, ale i vymezení vůči mnoha směrům a osobnostem poezie posledních let. V zásadě novou výraznou osobností literární teorie se

²³ JANOUŠEK, 2012, str. 84

²⁴ HOŘEC, 2010, str. 199

²⁵ JANOUŠEK, 2012, str. 86

²⁶ KOUŘIL, 1948, str. 51

²⁷ CATALANO, 2008, str. 71

²⁸ HOŘEC, 1992, str. 15

stal Ladislav Štoll²⁹, jehož úvodní projev se komunisté snažili prosadit již na Sjezdu mladých spisovatelů, což se jim ale nepodařilo.³⁰ Štoll zde přednesl referát, v němž zmínil „hledisko vědecké socialistické estetiky, která vidí v uměleckém talentu dar lidstvu, který se teprve v socialistické společnosti bude moci plně rozžít, plně společensky uplatnit. Pohlédneme-li historicky na to, jak se tento dar ve společnosti uplatňoval, tu vidíme, že veliké umění bylo vždycky neseno živelnou touhou rozbít staré konvence, otrásat skrytými ssedlinami předsudků v člověku, rozněcovat všechny přirozené lidské vzněty, zkrátka osvobodovat člověka. Vidíme dále, že takové umění stranilo vždycky pokrokovým společenským silám a že bylo v pravém a vznešeném slova smyslu lidové, že cítilo svůj úzký, příbuzenský svazek s pracujícím lidovým člověkem, že usilovalo, že bojovalo o jeho osvobození.“³¹

„Ve svém vystoupení nejprve vyzýval k boji proti buržoaznímu duchu (...) a vytyčil základní linie budoucích dějin socialistické poezie: Wolkerova a proletářská poezie byla povýšena na vzor českého moderního básnictví, zatímco celá avantgarda byla interpretována jako brzda vývoje socialistické literatury.“³²

Ministr Václav Kopecký pak definoval motivaci sjezdu takto: „učiniti vše pro uskutečnění hesla: Kulturu pro lid. Uskutečniti toto heslo, dáti kulturu do služeb lidu, zlidověti a rozšířiti kulturu, toť onen závažný a prvořadý úkol, jež si vytyčujeme na tomto Sjezdu národní kultury a o jehož významu připadlo mně referovat.“³³

„Václav Řezáč jako představitel Syndikátu českých spisovatelů aktualizoval tradiční obrozenský apel na sepětí umělce s národem, ovšem v jiných historických a ideologických souvislostech. Pojem lidovosti a odpovědnosti tvůrce za své dílo se zřetelem k převratné přítomnosti akcentovali též Ladislav Štoll a Zdeněk Nejedlý, jejichž projevy jasně stanovily, jaké umění lze považovat za ‚lidové‘ a jaké za ‚formalistické‘. Štollův zřetelný odsudek modernismu a avantgardismu anticipoval vyhrocená tažení nejen proti uměleckým směrům, ale i proti jednotlivým autorům a dílům.“³⁴

„V druhé polovině roku 1948 opustila komunistická strana definitivně dosavadní taktiku a netajila se tím, že umění chápe především jako politickovýchovnou aktivitu,

²⁹ HOŘEC, 1992

³⁰ HOŘEC, 1992, str. 14

³¹ KOUŘIL, 1948, str. 69

³² CATALANO, 2008, str. 72

³³ KOUŘIL, 1948, str. 118

³⁴ JANOUŠEK, 2012, str. 87

jejímž smyslem je získávat společnost pro výstavbu socialismu a přesvědčovat ji o správnosti nastoupené cesty.“³⁵

„Samotné fungování literárního systému prošlo zásadními změnami: pravidelně se začaly pořádat konference pro začínající autory, kteří se rekrutovali z řad dělnictva, spisovatelé byli posíláni do továren a na nejrůznější pracoviště a Svaz československých spisovatelů připravil bohatý program zahraničních cest do lidově demokratických zemí.“³⁶

1.4 Ustavující sjezd Svazu československých spisovatelů, březen 1949

Na základě politických změn docházelo k všeobecné restrukturalizaci, mj. také spisovatelských organizací. Kromě PEN klubu zůstal jen Syndikát českých spisovatelů, jenž „absorboval většinu ostatních českých spisovatelských organizací. (...) Ze členů Syndikátu byla převedena do nové organizace zhruba šestina osob, rozdělených podle „kvality“ na řádné členy a kandidáty. Neproověření autoři mohli na základě zásadních změn ve své tvůrčí činnosti, čímž se rozuměl příklon k oficiální politické linii a proklamativní přihlášení se k metodě socialistického realismu, podstoupit nové přijímací řízení.“³⁷ Jak pronesl ministr Václav Kopecký: „Je nezbytně již nutné, aby nastalo plné ujasnění o nových úkolech spisovatelů vzhledem k socialistickému vývoji. A jest příkazem provéstí přeskupení v řadách spisovatelů v tom smyslu, aby do čela a do popředí přišli spisovatelé pevného socialistického zaměření, stojící na půdě marxismu-leninismu, a zaručující, že čs. literatura se bude vyvíjet v literaturu socialistickou svým obsahem a národní formou svou. (...) Fronta čs. spisovatelů se formuje dnes na podkladě nového kritéria. Tímto novým kritériem je poměr k socialismu. Tak jako všechny druhé společenské a kulturní složky jsou v nynějším procesu postaveny před zkoušku kladného poměru k tomu všemu, co znamenal únor roku 1948 a co se od února děje, tak je tomu nyní i se spisovateli.“³⁸

Teoretický základ pro eliminaci uměleckých směrů odlišných od sociálního realismu byl tímto položen. Pro stvrzení byl svolán ustavující sjezd Svazu československých spisovatelů. „Rozhodující tvůrčí osobnosti na něm chyběly nebo nemohly vystoupit (František Halas, Vladimír Holan, Jaroslav Seifert, Jan Zahradníček,

³⁵ JANOUŠEK, 2012, str. 89

³⁶ CATALANO, 2008, str. 76

³⁷ JANOUŠEK, 2012, str. 90

³⁸ KRYŠTOFEK, NOHA, 1949, str. 43

Egon Hostovský, Josef Knap, Václav Černý a další.) Toto okleštění sledovalo samozřejmě již tehdy svůj cíl.³⁹

„Důležitým stupněm v procesu kontroly a omezování literatury byl první sjezd spisovatelů, uspořádaný s typickou sovětskou pompou ve dnech 4.–6. března 1949 v Praze. Na sjezdu, kde vystoupilo více politiků než spisovatelů, byl zcela jasně stanoven směr, kterým se bude literatura v následujících letech ubírat: socialistický realismus.“⁴⁰

Jak říká už v úvodu svého projevu na tomto sjezdu *O úkolech naší literatury* Zdeněk Nejedlý: „jenom *realistické* umění, realistická literatura může plnit tento úkol, neboť o skutečnosti nám jde, ať už existují nebo se jich teprve domáháme, dobýváme.“⁴¹ Tímto úkolem se pak rozumí povinnost spisovatele jako občana „i svým dílem sloužit republice, pomáhat ji budovat, jako má tu povinnost, a plní ji, dělník, rolník, každý jiný pracovník.“⁴² Dále pak Nejedlý upřesňuje: „(...) potřebujeme nejen aktuální a realistickou literaturu. My potřebujeme *socialistickou* literaturu, ne jakýkoli realismus, ale socialistický realismus. Literatura je jeden z nejmocnějších prostředků, jímž možno vychovávat, vést, vzdělávat lid a národ. Je to rozhodně účinnější prostředek než sama věda, i než sama školní i jiná výchova. To všechno je překonáváno přímo ohromným vlivem, který na nejširší vrstvy vykonává literatura tam, kde proniká do nejhlubších vrstev lidových. Literatura nepoučuje jen, nepůsobí jen na mozek, zachvacuje celé myšlení lidí, a co je nejdůležitější, proniká i do jejich srdcí. (...) Musí proto být i ideově na výši, musí vědět, co má lidu v mysl a srdce takto vštěpovat. Jen tak spisovatel vyplní náležitě svou úlohu. (...) V době budování socialismu vedoucí myšlenkou a ideologií spisovatelovou nejen může být, nýbrž musí být socialismus. A jeho realismus musí být socialistický realismus.“⁴³

„Socialistický realismus byl účastníkům rokovaní prezentován jako směr, který vychází ze sepětí umělců s pracovním úsilím v hospodářské oblasti a zároveň předpokládá podřízení tvůrčího subjektu vyšším kolektivním zájmům (tj. budování socialismu) i umělcovu osobní ideovou a politickou angažovanost. Spisovatelům bylo doporučováno, aby v optimistickém duchu zobrazovali budovatelské úsilí a své náměty čerpali z výrobního prostředí, z továren, dílen, dolů, staveb hutí i přehrad i z vesnice,

³⁹ HOŘEC, 1992, str. 28

⁴⁰ CATALANO, 2008, str. 77

⁴¹ NEJEDLÝ, 1953, str. 18

⁴² Tamtéž

⁴³ NEJEDLÝ, 1953, str. 19

kde se na základě zákona o jednotných zemědělských družstvech rozbíhala první etapa kolektivizace.⁴⁴

Jan Drda, předseda Svazu československých spisovatelů, pak ve svém projevu, stejně jako další řečníci, srovnává tento sjezd se sjezdem v roce 1946. Zdůrazňuje ve svém proslovu mimo jiné i důležitý aspekt proměn tehdejšího literárního života: „(...) mnozí z účastníků sjezdu, i když horlivě mluvili o lidu a socialismu, ukazovali nechuť k té konkrétní linii umění společensky závažného, bojovného a lidového. Tam, kde my jsme hledali cesty umění, oni zdůrazňovali a opakovali výhrady, oni převraceli pojem svobody, vychvalovali nadčasovost a nadřaděnost a součet jejich výhrad daleko převýšil součet těch aktiv, ke kterým by se snad byli ochotni zavázat.“⁴⁵ Drda totiž v zásadě upozorňuje, že i v rámci umělců socialistického smýšlení existovala široká diferenciace jejich vůle podřídit umění cílům socialismu. Přestože nakonec byla určitá forma prosazena a vyžadována, nebylo výjimkou, že zpočátku docházelo k diskusím na toto téma.

V roce 1946, těsně po válce, byl sjezd opravdu názorově pestrý, přestože socialistická tendence byla nejsilnější politickou tendencí. Na tomto, jen o tři roky pozdějším sjezdu, jehož zápis mimochodem nese titul *Od slov k činům*, už je ale taková různorodost nežádoucí. „Jeho jednání se neslo ve znamení literatury jako výsostného politika, spisovatele pak charakterizovalo jako ideologického činitele a vychovatele širokých lidových mas.“⁴⁶

1.5 Plenární schůze Svazu československých spisovatelů, Konference o poezii, leden 1950

Přestože již došlo k základním ustanovením ohledně toho, jakým směrem by se nyní měla literatura ubírat, mezi členy KSČ se stále objevovalo mnoho nesourodých představ. „Osobní půtky ve vrcholných stranických kruzích, ne zcela jednotný přístup k literární tvorbě a nejasné, převážně ideologické vymezení pojmu socialistický realismus znejistily i představitele a členy Svazu československých spisovatelů.“⁴⁷ „Sekretariát ústředního výboru KSČ rozhodl, že je na čase, aby Svaz československých spisovatelů (...) byl pověřen úkolem provést na „pracovních“ konferencích kritický

⁴⁴ JANOUŠEK, 2012, str. 90

⁴⁵ KRYŠTOFEK, NOHA, 1949, str. 67

⁴⁶ JANOUŠEK, 2012, str. 90

⁴⁷ JANOUŠEK, 2012, str. 94

rozbor stavu české literatury a vyvodil z toho ideové i jiné důsledky. ⁴⁸ Byla tedy svolána plenární schůze. „První měla být probrána poezie.“⁴⁹

„Přítomno bylo – i díky tomu, že účast byla povinná – více než dvě stě autorů.“⁵⁰

Při této příležitosti přednesl Ladislav Štoll svůj referát *Třicet let bojů za českou socialistickou poezii*, v němž ostře kritizuje přední osobnosti naší poezie, především Františka Halase a také Jaroslava Seiferta či Karla Teigeho. Naproti tomu představuje St. Kostku Neumanna a Jiřího Wolкера jako nové vzory české poezie. „Byla to slavná a krásná doba, ty tři roky Neumannova „Června“. Jeho čísla zůstanou provždy zrcadlem onoho procesu, z něhož se rodila naše komunistická strana a který pracoval nejen na ideové převýchově, ale i na mentálním, citovém, zkrátka bytostném přehnětí české kultury, české poezie, k zrození socialistického člověka. Neumannova a Wolkerova poezie nejupřímněji, nejhlouběji vyjadřovala tento postup hlubokého niterného přerodu nejlepší části české inteligence, která se v těchto letech počínala sbližovat s dělnickou třídou, uchváčena mocným dojmem z událostí světových a národních dějin.“⁵¹

Tato schůze byla vyvrcholením politického tlaku v oblasti literatury. Oficiální kurz, na nějž byla po tomto období literatura nastavena, se v příštích 40 letech odklonil jen výjimečně.

2. Žurnalistika

Posláním české žurnalistiky mělo být v období let 1948–1989 formování veřejného mínění a společenského vědomí. Podle dobové encyklopedie žurnalistiky měla mít žurnalistika především funkci ideologickovýchovnou a organizátorskou, funkci kolektivního propagandisty, agitátora a organizátora s odkazem na Vladimira Iljiče Lenina, který tímto způsobem charakterizoval poslání tisku. Podle Lenina pak těmto funkcím odpovídají příslušné koordináty: agitaci vliv na veřejné mínění, propagandě vliv na společenské vědomí a organizátorské činnosti vliv na společenskou aktivitu.⁵²

„Změny, které v médiích nastaly po únoru 1948, zasáhly mediální sféru strukturně, dále v rovině jejího řízení, kontroly, v oblasti personální a ve změnách mediálních obsahů.“⁵³ Docházelo k čistkám i v redakcích většiny periodik a zejména

⁴⁸ HOŘEC, 1992, str. 38

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ CATALANO, 2008, str. 88

⁵¹ ŠTOLL, 1950, str. 26

⁵² JACZ, 1982, str. 190

⁵³ BEDNARÍK a kol., 2011, str. 254

pak k vylučování členů z původních Svazů novinářů. Později byl ustanoven nový Svaz československých novinářů, přičemž členství v něm se stalo podmínkou pro výkon tohoto povolání.⁵⁴ „Komise akčního výboru Svazu českých novinářů vypracovala „Ideové směrnice českého novináře“, které deklarovaly povinnost novináře bojovat za mír, přibližovat čtenářům život národů těch zemí, kde byla nastolena lidová demokracie, a zvyšovat vlastní odbornou i ideologickou úroveň. Novináři měli být ve smyslu leninské teze o funkcích tisku „učiteli a vychovateli národa, podnětnými činiteli veřejného života, organizátory tvůrčích sil národa“.⁵⁵

V březnu 1948 provedlo ministerstvo informací revizi všech povolení k vydávání novin a časopisů.⁵⁶ „Jedním ze záměrů poúnorového řízení tisku bylo omezit, resp. zamezit získávání jiných informací než těch, které byly šířeny oficiálními médii, podřízenými a kontrolovanými státními orgány.“⁵⁷ Znárodněním polygrafických podniků „si KSČ zajistila legislativní rámec pro kontrolu nad tiskárnami.“⁵⁸ „Média už neodpovídala za svoji činnost veřejnosti, nýbrž výhradně KSČ jako rozhodující politické síle a sloužila k prosazování jejích zájmů. Stranickost byla podstatou novinářské činnosti, posláním médií bylo vyvolávat masový souhlas veřejnosti s politikou KSČ.“⁵⁹

„V říjnu 1948 Václav Kopecký při hodnocení čistek na I. sjezdu novinářů uvedl, že zmíněný zákon údajně na redaktorech požadoval „výslovně kladný postoj k lidově-demokratickému zřízení“.⁶⁰ Tento sjezd se konal 23. a 24. října 1948 v Praze. Hlavním heslem sjezdu se stalo „Učit se od lidu – učit lid.“⁶¹

Prezident Klement Gottwald si v dopise tomuto sjezdu přál zdůraznit myšlenku, kterou označil za hlavní pro celé jednání: „je již konec, definitivní konec minulosti, kdy čtenář byl obětí tisku, kdy úkolem tisku bylo desinformovat, desorganisovat a ohlupovat čtenáře, tak jak to vládnoucí kapitalistická třída potřebovala. Dnes jsou úkoly tisku zcela jiné. V našem novém lidovém řádu má být tisk jedním z hlavních činitelů národní, státní a mravní výchovy lidu, má být účinným pomocníkem v našem budovatelském díle.“⁶²

⁵⁴ BEDNAŘÍK a kol., 2011, str. 252–254

⁵⁵ BEDNAŘÍK a kol., 2011, str. 253

⁵⁶ BEDNAŘÍK a kol., 2011, str. 254

⁵⁷ BEDNAŘÍK a kol., 2011, str. 256

⁵⁸ BEDNAŘÍK a kol., 2011, str. 255

⁵⁹ KONČELÍK a kol., 2010, str. 137

⁶⁰ KNAPÍK, 2004, str. 36

⁶¹ HRONEK, 1948

⁶² HRONEK, 1948, str. 9

Ministr informací a osvěty Václav Kopecký se na tomto sjezdu ve svém proslovu vyjádřil ke změnám ve funkci tisku a novinářské činnosti následovně: „Všechn tisk, veškerá novinářská činnost dostává teď své nové určení: sloužiti plně a bezvýhradně potřebám, zájmům a cílům lidu, pracujícího lidu měst a venkova, dělnické třídy. A v tomto smyslu jest význam našeho sjezdu historický; v tom smyslu, že starému měšťáckému tisku hrajeme requiem a že manifestačně nastupujeme, abychom z československého tisku učinili v plném rozsahu tisk nový, tisk lidový, tisk pracujících mas, tisk socialistického zaměření, socialistického ducha.“⁶³ „A tisku působícímu ve službách dělnické třídy, ve službách věci socialismu, dávali Lenin a Stalin takové poslání: býti vůdcem, burcovatelem, organisátorem, rádcem a hlavně uvědomovatelem a vychovatelem širokých mas pracujícího lidu.“⁶⁴ „Tisk je povolán sehráti prvořadou úlohu na naší cestě k socialismu. A tisk může sehráti tuto úlohu, tisk může sehráti velkou úlohu zvláště při politické, ideové a mravní převýchově našeho lidu v duchu socialistickém, kde bude v plném rozsahu a v celé své mimořádné kapacitě zapřažen organizačně a plánovitě do služeb našeho budovatelského, socialistického úsilí.“⁶⁵

Poslanec Gustav Bareš se v úvodu svého referátu odvolával k projevu presidenta Klementa Gottwalda: „President Klement Gottwald ve svém včerejším projevu zdůraznil, že to vyžaduje v tisku jistého obratu, radikálního obratu, týkajícího se obsahu, způsobu i formy našich novin. Neobyčejně cenné základní směrnice, které president republiky Gottwald v tomto směru včera dal, znamenají ve svém souhrnu, že pro nové úkoly nadcházejícího období nestačí jen celkové obecné politické zaměření našeho tisku, nýbrž že bude třeba konkrétní hluboké politické, ideové a organizační přestavby v práci naší žurnalistiky v jejích methodách, v rozdělení redakční práce, a také v činnosti jednotlivých novinářů.“⁶⁶ Gustav Bareš pak stanovil konkrétní soubor kroků, které měly být za účelem takové proměny žurnalistiky uskutečněny. Za nejbližší úkol novinářů vytyčil Bareš, aby „rozbili (...) stavovskou odlučnost novinářů od ostatní veřejnosti“⁶⁷ a aby „rozšířili pojem novináře, rozšířili okruh těch, kteří noviny dělají a vytvořili tak nový pojem československého novináře.“⁶⁸ V rámci toho považoval Gustav Bareš za nezbytné, aby „novináři povolali do našeho cechu a prohlásili za

⁶³ HRONEK, 1948, str. 47

⁶⁴ HRONEK, 1948, str. 48

⁶⁵ HRONEK, 1948, str. 49

⁶⁶ HRONEK, 1948, str. 69 – 70

⁶⁷ HRONEK, 1948, str. 70

⁶⁸ Tamtéž.

kolegy tisíce oněch prostých lidí, kteří pomáhají noviny vytvářet jako dopisovatelé, jako redaktoři závodních časopisů, jako redaktoři nástěnných časopisů a jako všichni, kdo do novin píší a s novinami spolupracují.⁶⁹ Vzápětí připomíná v té době často opakovanou tezi: „Lenin kdysi razil heslo, že tisk nemá být psán pro dělníky a rolníky, nýbrž, že skutečně socialistický tisk má být tiskem dělníků a rolníků.“⁷⁰ Tento úkol tisku pak shrnuje a vztahuje k celkové organizaci novin a určuje do jisté míry i jakousi hierarchii různých typů tiskovin: „(...) jedním z podstatných znaků našeho tisku pro budoucnost musí být, že bude psán a dělán tisíci a desetitisíci prostých pracujících lidí a že novináři z povolání dovedou zvládnout a organisovat tuto novou věc. Jedním z podstatných rysů našeho tisku bude, že nebudeme do něho zahrnovat pouze velké denní listy, nýbrž že do jeho sítě budeme počítat také jako samostatnou část odborové a závodní časopisy.“⁷¹ Běžně byly v novinách uveřejňovány také mnohé příspěvky od dopisovatelů. „Dopisovatelé z řad pracujících jsou neodmyslitelnou složkou socialistických sdělovacích prostředků od samých počátků.“⁷² Jaroslav Kliment o tom více píše ve své publikaci *Slova, hodnoty, činy*. „Z hlediska socialistické morálky je zpětná vazba požadavkem kolektivismu, jako jedné z nejvýznamnějších morálních hodnot. Žurnalista se nesmí považovat za představitele ‚elity‘, jehož úkolem je pouze vychovávat, ale podle známého Marxova výroku, že i ‚vychovatel musí být vychováván‘, neustále uvádí své působení do souladu se zájmem společnosti, vyjádřeným také názory a stanovisky jednotlivých lidí, které ovšem začleňuje jako dílčí momenty do uskutečňování celospolečenských cílů.“⁷³

V druhém vytyčeném úkolu pak Bareš vymezuje „novou žurnalistiku“ vůči „starému buržoaznímu tisku“. Za „nejzákladnějšího činitele“ společenského života označuje hospodářské otázky a ty předestírá jako hlavní téma socialistického tisku. Opět pak cituje Lenina, který psal následující věty o sovětském tisku: „Je to právě úkol změnit tisk z orgánu, sloužícího převážně politickým novinám dne, ve vážný orgán ekonomické výchovy mas obyvatelstva. Bude třeba docílit – a my toho docílíme – aby tisk věnoval méně místa otázkám osobního složení politického vedení nebo politickým opatřením devátého řádu, které tvoří běžnou rutinovanou práci všech politických institucí. Na první místo musí tisk postavit otázky práce v jejich bezprostřední

---

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ HRONEK, 1948, str. 71 – 72

⁷² KLIMENT, 1981, str. 84

⁷³ KLIMENT, 1981, str. 87

praktické souvislosti.⁷⁴ Sám Bareš pak tento úkol shrnuje následovně: „Druhým úkolem tedy je soustředit náš tisk ke stěžejním otázkám našeho života, k hlavním problémům budování. Z toho vyplývá potřeba v tomto smyslu reorganizovat práci našich redakcí, rozdělit obory práce, rozdělit redakční síly a vypracovat si vlastní pracovní plány podle otázek, na které je třeba v nejbližší době se soustředit.“⁷⁵ S tím podle Bareše souvisí i třetí jím vytyčený úkol tisku: „(...) hluboká zásadní změna spočívá v tom, že cílevědomě plánujeme celý náš život dopředu, že ho napřed určujeme, a že tedy do značné míry můžeme určovat a plánovat dopředu cílevědomě i obsah tisku, aby noviny nebyly vláčeny jenom denními událostmi, nýbrž aby do určité míry stály nad těmito událostmi, aby třídily a organisovaly. Z toho vyplývá nejen možnost, ale i nutnost, aby každá redakce měla dopředu plán své práce, aby záměrně a plánovitě vyvíjela svou činnost, aby věděla, co chce docílit. A z toho vyplývá nejen možnost, ale i nutnost, aby kolem ztěžejních(sic!) otázek noviny dovedly rozvinout dlouhodobé kampaně, pomocí nichž ze všech stránek osvětlí určité problémy, pomocí nichž dovedou mobilisovat síly stále širší a širší vrstvy obyvatelstva a zmobilisovat hnutí a dovedou použít mohutné síly tištěného slova jako mobilisující síly k budování nové společnosti.“⁷⁶

Kromě toho Gustav Bareš ve svém referátu předestřel i tematické okruhy, kterým se měl socialistický tisk věnovat. „Na prvním místě přirozeně stojí dokončení dvouletého plánu a nástup k první pětiletce.“⁷⁷ Tento ani ostatní okruhy nepředestírá pouze teoreticky, ale určuje i konkrétní myšlenky a způsoby uvažování potřebné pro cíle tehdejší žurnalistiky, které by se měly v novinách objevit. „Náš tisk bude muset učit lidi, že stavíme pětiletku z vlastních prostředků, že napřed musíme velmi mnoho obětovat, abychom v budoucnu mohli mít u nás blahobyť a že proto budou dnes nutné oběti, že je nutné vypětí všech sil, abychom mohli socialismus budovat.“⁷⁸

Důležitý je pak Barešův výrok o kritice v tisku. „(...) bylo již řečeno, že hranice kritiky i sebekritiky končí tam, kde se proměňuje v záměrný zákeřný útok proti lidově-demokratickému režimu, v obhajobu kapitalismu.“⁷⁹ Kromě toho pak podle Bareše „kritika a sebekritika musí být kritikou nedostatků naší výstavby a ne vyhledáváním

⁷⁴ HRONEK, 1948, str. 73 – 74

⁷⁵ HRONEK, 1948, str. 75

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ HRONEK, 1948, str. 76

⁷⁸ HRONEK, 1948, str. 79

⁷⁹ Tamtéž.

nějakých nedostatků osobního života.⁸⁰ Stejně tak (...) nemůžeme dopustit, aby se kritika a sebekritika proměnily v nějakou všeobecnou štvanicí proti vedoucím hospodářským pracovníkům nebo úředníkům, aby se stala nástrojem k jejich všeobecnému zdiskreditování.⁸¹

Dalším z Gustavem Barešem prosazovaných tematických okruhů jsou pak „otázky našeho zemědělství a zabezpečení výživy.“⁸² Třetí „skupinu otázek tvoří boj proti reakci.“⁸³ V tomto bodě zvláště vyniká pro tuto dobu příznačná apelativní a odsuzující rétorika. Bylo běžné zahajovat (případně prokládat) proslovy obhajující tehdejší socialistické myšlenky velice negativním vymezením se vůči všemu minulému, nebo dokonce čemukoli nesocialistickému.

Dalšími okruhy témat pak byly „boj demokracie proti imperialistickému táboru v čele se Sovětským svazem.“⁸⁴ a „ideová výchova pracujícího lidu a obecné povznesení kultury.“⁸⁵

Na tomto sjezdu se pak přednášelo a diskutovalo o dalších tématech, která stojí pro představu, jak tehdy měla vypadat žurnalistika, za zmínku. Referáty a diskuse se týkaly například vztahu dělníků a zemědělců a tisku, srovnávání „buržoazního“ a socialistického pojetí tisku, příkladu sovětského tisku, novinářské fakulty (která vznikla teprve v roce 1945), předkládaly posluchačům myšlenky o potřebě styku novinářů s „pracujícím lidem“, o vztahu tisku a armády, zpravodajství ČTK (především o hospodářském zpravodajství z kapitalistických zemí), dělnických dopisovatelích, o problémech inzerce nebo například o problematice a úloze obrázkových časopisů.

3. Socialistický realismus

„K tomu, aby jedovatá, tíživá hanebnost minulosti byla dobře osvětlena a pochopena je nanejvýš nutné naučit se dívat se na ni s výše dosažené přítomnosti, s výše velikých cílů budoucnosti. Toto vysoké hledisko bude a musí vzbuzovat ten hrdý; radostný pathos, který dodá naší literatuře nový tón, pomůže jí vytvořit nové formy, vytvořit pro nás nezbytný nový směr - socialistický realismus, který - samo sebou se rozumí může být vytvořen jen na skutečnostech socialistické praxe.(sic!)“⁸⁶

⁸⁰ HRONEK, 1948, str. 80

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž.

⁸³ HRONEK, 1948, str. 81

⁸⁴ HRONEK, 1948, str. 83

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ GORKIJ, Dostupné z: <http://cl.ff.cuni.cz/sorela/gorkij01.htm>

Maxim Gorkij v tomto úryvku s naprostou samozřejmostí určil pro socialistický realismus typický postoj umělce k času, k jeho vnímání. Toto zřetelné časové rozdělení na negativní minulost, ideální budoucnost a k cíli této ideální „šťastné“ budoucnosti směřující přítomnost je naprosto příznačné pro celé období, kdy se socialistický realismus v literatuře uplatňuje. A to nejen v oblasti literatury, ale jako obecný dobový postoj, způsob nakládání s časovou perspektivou prosakující všemi vrstvami lidského i společenského života. Na takovém hledisku je socialistický realismus zcela závislý.

Že bylo takové vnímání času socialistickému realismu vlastní, souvisí s tím, že jednou z hlavních podmínek socialisticko-realistické tvorby byla její ideovost. Existoval určitý obraz světa, který byl prezentován představiteli komunistické strany a kterým bylo v rámci socialistického realismu nutné se řídit. K tomu patřilo, jako jeden z hlavních pilířů tohoto obrazu, výše zmíněné dělení času. Součástí tohoto obrazu světa byla idea beztřídní společnosti, kde se setřou veškeré společenské rozdíly mezi lidmi. Práce by byla lidem životní náplní. Jedinec by splynul s masou a společně by všichni žili především za účelem udržení tohoto blaženého stavu. Příroda by byla kultivována a sloužila člověku. Vše by patřilo všem a všichni by měli ze všeho stejný užitek. Období socialismu u nás po únorové revoluci mělo být nakročením a začátkem cesty k naplnění tohoto obrazu. Taková interpretace reality, která byla prezentována jako jediná správná, byla důležitým východiskem pro uměleckou tvorbu.

Zdeněk Nejedlý ve své stati *O realismu pravém a nepravém* předestřel hlavní cíle, za něž socialistický realismus měl bojovat. Jedním z nich je mínění, že: „realistické umění, jak už z jeho dnešního poslání plyne, je a musí být *pokrok*, a ne plášť reakce. (...) Není to protimoderní, zpátečnické umění, už proto ne, že ze zpátečnictví nikdy se nezrodilo žádné opravdové umění.“⁸⁷ V duchu socialismu se samozřejmě socialisticko-realistické umění nutně muselo otevřeně hlásit k pokrokovosti a vymezovat se vůči navracení se zpět. Dalším cílem je pak zásadní moment v určení směřování sociálního realismu – jen zdánlivě v té době nasnadě. Totiž že: „ne za jakýkoliv realismus bojujeme, ale za *socialistický* realismus (...) A nejen z politických důvodů, ač i ty mají pro nás nesmírnou váhu. Ale i z uměleckých důvodů, protože umění vůbec, je-li opravdovým tvořením, jako všechno tvoření předbíhá skutečnost, dává nám obraz spíše jejího zítřka než dneška a ovšem naprosto ne včerejška, protože to je minulost, a proto

---

⁸⁷ NEJEDLÝ, 1952, str. 66

už dílo hotové, jež netřeba teprve tvořit.“⁸⁸ To opět odkazuje k předestřenému vnímání času i s konkrétně přiřčenými kladnými a zápornými hodnotami.

Socialistický realismus byl uměleckým směrem závazně stranickým. Bylo nutné psát v souladu s komunistickou ideologií. Práce, které se s touto ideologií zásadně rozcházely, nemohly být označeny jako socialisticko-realistické. Tato selekce byla prezentována především jako společný boj za „šťastný zítřek“ a výchova k socialismu. Další důležitou podmínkou socialistického realismu pak byla snaha o přístupnost a pochopitelnost co nejširšímu publiku. Právě skrze to získává umění potenciál masového média, v zásadě je mu taková podoba stanovena.

3.1 Socialistický realismus v poezii

V letech 1948–1953 se charakter poezie významně změnil. Snahy o přeměnu poezie v oblast kultury plně ztotožněnou s novým režimem byly dokonce jakousi vlajkovou lodí těchto umělých změn v kulturní oblasti. Již před Únorem se tyto tendence objevovaly a po převratu vypukly naplno. Na všech sjezdech týkajících se kultury a literatury v tomto období byla poezie hlavním tématem. Jak píše Zdeněk Nejedlý: „V žádném snad oboru naší umělecké kultury nedebatuje se dnes tolik a tak plodně o tom, co má i co nemá být, jako v oboru české poezie.“⁸⁹

To mimo jiné souviselo s bohatostí uměleckých směrů zastoupených v poválečné poezii, a tedy zřejmou nesourodostí, nejednotností, která nemohla dost dobře reprezentovat základní ideje socialismu. Vedle toho měla poezie jiné, důležitější postavení v literatuře než dnes. Mnozí básníci byli veřejně známými, a tedy do jisté míry vlivnými osobnostmi. Poezie byla čtena i běžně publikována nejen v samostatných sbírkách, ale i v novinách a časopisech. Otištění veršů k významnému dni či události bylo běžným jevem, stejně tak zveršování důležité události či například veršovaná politická satira, nadto často předávaná ústně mezi lidmi. Právě proto zřejmě poezie „dostala od politiků a ideologů prestižní úkol podílet se na vytváření nové společnosti.“⁹⁰

„Tomuto závěru pak byla přímočaře podřízena tematika i výrazové prostředky tehdejší produkce. V zájmu výstavby a obrany nového společenského řádu měla poezie

⁸⁸ NEJEDLÝ, 1952, str. 69

⁸⁹ NEJEDLÝ, 1952, str. 51

⁹⁰ JANOUŠEK, 2012, str. 105

vtahovat adresáty do budovatelského zápasu a do boje za mír a proti kapitalistickým nepřátelům.⁹¹ Hlavním a jediným uměleckým směrem se stal socialistický realismus.

„Pro poezii se stal klíčovým referát Ladislava Štolla *Třicet let bojů za československou socialistickou poezii*, pronesený na pracovní konferenci Svazu československých spisovatelů v lednu 1950. Ten přinesl zásadní a normotvornou reinterpretaci poetického vývoje, jehož páteří se nově mělo stát dílo Jiřího Wolкера a Stanislava Kostky Neumanna. Avantgardní literatura byla odsouzena jako bezideové, buržoazní a formalistické umění, jehož synekdochou se Štollovi stali František Halas a Karel Teige.⁹² V tomto referátu pak Štoll odkazuje na F. X. Šaldu, přestože o něm prohlašuje, že „jako filosofický idealista nemohl chápat“⁹³ příčiny přerodu poezie. Šalda podle něj „nemohl nevidět jeho příznačné projevy estetické v tom, jak česká poesie ozdravuje, jak se zbavuje všech neblahých rysů individualistické skepse, chorobné ironie a subjektivismu, reakčního romantismu a dekadentních neřestí.“⁹⁴ Štoll pak stále v kontextu Šaldových vyjádření prohlašuje: „Zde nešlo o to, zda kritika se svými přísnými a vyzkoušenými estetickými sudidly uzná či neuzná novou poesii. Prostě přišla jako vlna ozonu, jako mocná osvobodivá síla pracující nejen k ideové, ale i mentální převýchově člověka. (...) ...nová poesie odplavuje všechno to subjektivistické, kubisticko-futuristické, reakčně romantické haraburdí, žijící emocionálně směsí ironie a sentimentality a ideově z ubožáckého pragmatismu a vulgárního relativismu. To neumannovské a wolkerovské osvobodivé otevření bytosti k předmětu, to zobjektivnění, ten živý básnický realismus, ta uvědomělá vůle sloužit věci lidu, *učinit z poesie nástroj a zbraň*, to přimknutí se k zemi, k proletářským zástupům, to se v té době jeví jako překvapující *novum* nejen Šaldovi, ale všem lidem schopným přemýšlet o umění.“⁹⁵

Výsledkem všech těchto sjezdů, přednesených referátů, toho cíleného tvarování a vyhodnocování poezie bylo poměrně přesné vymezení toho, jaká podoba poezie byla pro tu dobu přijatelná. Píše o tom Nejedlý ve své stati *O českou poesii*: „(...) a tak možno říci, že máme dnes už základ, jaký dosud česká poesie neměla ani v minulosti: nejenom jasné vědomí, jaká má být dnešní naše poesie, ale i konkrétní příklady a jakoby úhelné kameny, něco, co měla naše hudba ve Smetanovi a malířství v Mánesovi

⁹¹ JANOUŠEK, 2012, str. 105

⁹² SIEBEROVÁ, 2010, str. 11

⁹³ ŠTOLL, 1950, str. 30

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ ŠTOLL, 1950, str. 36–37

a Alšovi. To má dnes jasně i naše poesie: z klasiků v Nerudovi a Erbenovi a z nové tvorby v S. K. Neumannovi a Jiřím Wolkrovi.⁹⁶

„Základními imperativy pro novou poezii byla jasnost, srozumitelnost, přímočará tendenčnost, apelativnost a didaktičnost. Úkolem básníka bylo spoluutvářet hodnotovou orientaci adresátů: napomáhat v nich upevňování obrazu světa tak, jak ji prezentovalo marxistické učení a jeho aktuální politický výklad.“⁹⁷

„Charakteristickým rysem ve formální výstavbě básní této doby je „řidký“ básnický text: básně nejsou budovány na nezvyklém obraze, originální metafora je vzácností, prosazují se spíše metonymie a přirovnání, které však fungují mnohdy jako zkonvencionalizované poetismy, přímé pojmenování převažuje nad obrazným. Typická je nadvláda vázaného verše, rytmicky i rýmově pravidelného, tradiční stylizace a písňové intonace. Ze strofických útvarů získalo největší oblibu čtyřverší, ladící jak s melodikou lidové písně a apelativní formou agitky, tak i s výrazovou přehledností, sdělností a sémantickou uzavřeností, ke které poezie této doby tíhla. Jednoduchost, přehlednost a definitivnost významového a veršového členění patřily k dobovému básnickému kánonu. Přemíra rétorických figur posilovala mluvní, apelativní charakter této poezie, perifrastické obrazy zase sloužily k poetizaci banálních skutečností nebo k zastírání skutečností podstatných.“⁹⁸

Tendence k tradičním stylizacím, rytmické a rýmové pravidelnosti pak vedly k jisté (i když ne absolutní) nevoli k volnému verši. „Verš znamená rytmus, a rytmus je velká síla. Má jej mít i umělecká prosa, ale báseň bez rytmu je jakoby bez života, suchá, mrtvá. Proto si jej básnictví udržovalo, když už nepočítalo na slyšený rytmus. Čtenáři měl zvucet aspoň v jeho představě. Až došlo na tak zv.(sic!) volný verš, což je jen eufemistický výraz pro žádný verš. I ten je zvukového původu, a odumírá s ním i mění se rovněž jen v představovaný svaz závěrů veršů, až i on se vůbec odmítá a píše se básně bez rýmu. Dekadentní umění posledního období buržoasního pak z tohoto odumření zvukovosti v básni udělalo dokonce ctnost, jako vůbec neživotnost, a nikoli jen v básnictví, povýšilo za přednost a „modernost“. Ale my dnes dobře vidíme špatné toho následky. Poesie ztratila zvukovou živost, ale pak i myšlenkovou, až se stala vůbec mátohou.“⁹⁹

⁹⁶ NEJEDLÝ, 1952, str. 51

⁹⁷ JANOUŠEK, 2012. str. 106

⁹⁸ JANOUŠEK, 2012. str. 113

⁹⁹ NEJEDLÝ, 1952, str. 61

Jako důležitá inspirace byl pak v poezii, stejně jako i v jiných oblastech, předkládán sovětský vzor. Jiří Taufer o tom mluvil ve své přednášce *Jak jsem překládal Majakovského*. „Jsem přesvědčen, že naše nová literatura se nemůže obejít bez hluboké znalosti nejpokrokovější literatury na světě, literatury sovětské.“¹⁰⁰

Často je změnám v tomto období přisuzována jistá umělost právě i na základě urputné snahy následovat sovětský vzor a přizpůsobovat českou tvorbu tvorbě sovětské, popřípadě i starší ruské tvorbě. Silná byla také tendence přiblížit umělce, intelektuály pracujícímu lidu. Protože práce (a to především práce manuální) měla být zdůrazňována jako hlavní hnací síla budování socialismu, byli umělci vyzýváni, aby se přímo setkávali s dělníky, navštěvovali továrny a vstřebávali tak přímo tamější atmosféru. „A Marie Pujmanová v jedné ze svých pouťových reportáží z Kolbenky nadšeně zve: ‚Malíři, filmaři, spisovatelé, básníci, chodte do továren! Naberte tam novou uměleckou látku k obrazům a knihám, které budou mluvit k lidu, mnoho se tam naučíte!‘“¹⁰¹

Co je rovněž podstatné nejen pro poezii, kritiku, veškeré umění oficiálního proudu, ale i celou socialistickou kulturu, je její bojovnost. Jakkoli byla taková forma umění teoreticky a heslovitě prezentována jako angažovaný a soustavný boj za mír všemi prostředky, projevovala se kvůli tomu paradoxně poezie jako mimořádně bojovná a apelativní. „Mír prostě rozhodně nebyl chápán jako klidový stav, jako stav pokojné harmonie, který by podle obecného očekávání odpovídal představě ráje, ale jako zápas a nelitostný boj.“¹⁰² Slovo bojovat bylo slovem frekventovaným nejen v poezii či próze, ale především v nejrůznějších veřejných projevech na literárních a kulturních sjezdech, v odborných statích a kritikách. Vedle toho pak samozřejmě bylo vymezováno, proti čemu je třeba bojovat – jeví se tedy socialisticko-realistická tvorba především jako tvorba negativně se vymezující. A nejen to. Bylo nedílnou součástí tehdejší tvorby i teorie nejen se vymezovat, ale i hanit a odsuzovat mnohá díla minulých éř a díla odklonivší se od vymezené oficiální linie. Jako příklad poslouží úryvek Nejedlého úvahy o cíli a účelu dobové kritiky: “(...) my dnes bojujeme na dvě fronty. Bojujeme proti měšťáctví, jevícímu se ve formalismu, slovním hračkářství, vnitřní prázdnotě. Ale bojujeme také proti pseudosocialistickému formalismu, pouhému mluvení, ale neprocítění velkého sociálního převratu dneška. Bojujeme proti tomu obojímu, protože obojí je konec a hrob poesie. Situace na bojišti je pak dnes taková: první nebezpečí je

¹⁰⁰ TAUFER, 1951, str. 59

¹⁰¹ PETRMICHL, 1961, str. 39

¹⁰² MACURA, 2008, str. 37–38

menší, aspoň ve své původní, klasické podobě básnické dekadence. Už proto je menší, že básníci toho typu se odmlčeli neb byli umlčeni. Prostě se netisknou.¹⁰³

Básníci, kteří se odmítali přizpůsobit, byli různými způsoby sankcionováni, nebylo jim povoleno své verše publikovat. Jiní se snažili vyhovět požadavkům doby a vytyčeným normám, často i s upřímnou podporou nastupujícího socialismu, nicméně „tlak těchto norem byl natolik veliký, že vedl ke značné unifikaci individuálních poetik.“¹⁰⁴ Vedle toho se objevilo mnoho nových osobností poezie, které od počátku svou tvorbu podřizovaly daným normám. „Ještě závažnější bylo, že tento program byl podpořen také přímými mocensko-politickými zásahy a zákazy, které znamenaly nebyvalé zúžení publikačního prostoru, konec svobodného tvůrčího hledání a experimentování a v důsledku také likvidaci široké škály básnických poetik, programů a skupin, jež charakterizovala předchozí období.“¹⁰⁵

„Angažovaná politická poezie byla záležitostí převážně let 1948–53 a pro svou monotónnost, schematickou jednostrunnost a proklamativnost byla záhy pocitována jako vnějšková póza a jako taková postupně kriticky odmítána a nově vydávanou tvorbou zvolna odsunována do pozadí.“¹⁰⁶

4. Poezie Rudého práva

Rudé právo bylo ústředním orgánem Komunistické strany Československa. Po válce „vyšlo 6. května 1945 po letech ilegality první na ulicích distribuované číslo Rudého práva“. V hlavičce novin bylo většinou otištěno heslo Proletáři všech zemí, spojte se!.

Poezie byla v Rudém právu tištěna v porovnání s dnešními novinami častěji a na důležitějších pozicích. Nebylo výjimkou, že u některých příležitostí byly básně tištěny na titulní stránky. Při oslavách určitých svátků se tematická báseň v novinách našla vždy, například k příležitosti Nového roku nebo Svátku práce. Poezií se tradičně také připomínaly a oslavovaly významné osobnosti. K výročí narození či úmrtí Lenina, narození Stalina (v roce 1953 i jeho úmrtí) i prezidenta Gottwalda byly psány oslavné básně a spolu s články připomínajícími tato výročí tištěny v novinách. I u příležitosti oslavy jubileí dalších osobností bylo využito veršů. Nezřídka básníci napsali báseň týkající se politiky, vyjadřovali se i k některým zahraničním událostem. Přesto je pro

¹⁰³ NEJEDLÝ, 1952, str. 54

¹⁰⁴ JANOUŠEK, 2012, str. 105

¹⁰⁵ JANOUŠEK, 2012, str. 105

¹⁰⁶ JANOUŠEK, 2012, str. 115

nás dnes báseň parafrázující či interpretující zásadní politické události něčím ojedinělým. Na základě výboru básní otištěných v letech 1948–1953, který jsem pro tento účel sestavila, jsem se rozhodla vytvořit dva okruhy: **verše sváteční** a **verše příležitostné**. Každé kategorii bych se chtěla věnovat zvlášť, protože každá z nich má svá specifika a úlohu v novinách. V rámci nich bych se pak podrobněji věnovala několika důležitým motivům (někdy přímo tématům) v básních.

4.1 Verše sváteční

4.1.1 Vánoce a Velikonoce

U příležitosti důležitých svátků bývaly zpravidla nějaké verše publikovány. V letech 1948–1950 ještě byly u příležitosti křesťanských vánočních svátků otištěny verše s příslušnou tematikou, nicméně v letech 1951–1953 se už takové verše neobjevily. Pokud byla otištěna nějaká poezie, tak bez vztahu k těmto svátkům. Dokonce ani jinak nebyla tato příležitost nijak konkrétněji akcentována. Báseň spojená s Velikonocemi se dokonce objevila jen v roce 1948. Komunistická strana Československa náboženství neschvalovala, můžeme tedy absenci zmínek o tak významných svátcích rozumět jako snaze o oslabení jejich významu. Je důležité vědět, že i absence informací je zpravidla politickým názorem a v tomto období je zvlášť důležité na to nezapomínat.

Tendence k potlačení oslav křesťanských svátků v novinách v těchto letech je pouze mou domněnkou. Nicméně určitý slavnostní aspekt uveřejňování veršů při konkrétních příležitostech je nepopíratelný a tato slavnostnost byla v posledních letech mnou zkoumaného období potlačena.

Budu se tedy věnovat jen veršům z let 1948–1950.

Jediná báseň publikovaná v těchto letech k příležitosti Velikonoc je *Jarní noc* od Vítězslava Nezvala. Byla otištěna na titulní straně i s barevně vyvedeným nápisem Velikonoce. Nejen svou příležitostí, ale i lyrikou se vymyká ostatní tvorbě v Rudém právu zveřejňované. Jedná se o krátkou čistě přírodně lyrickou báseň s jarní a velikonoční tematikou, jednou z posledních bez budovatelských ambicí. Tentýž den je však o dvě strany dále otištěna ještě jedna krátká báseň *Geneze* od Vlastimila Školaudyho, v níž už prvky budovatelství, masovosti, důraz na nový začátek i metafory strojů a práce nalezneme.

Vánoční poezie z Rudého práva je příkladnou ukázkou socialisticko-realistické tvorby. Všechny příspěvky v sobě nesou odkazy ke zlé minulosti i ideální budoucnosti či alespoň prezentují současnost jako cestu ke zmiňovanému budoucímu ideálu. „Socialistické koncepce tradičně předpokládaly určitý cílový obraz šťastné budoucnosti, do které vplynou dějiny.“¹⁰⁷ Vedle toho pak oslavují práci a zdůrazňují její význam právě pro tento sváteční den.

*„Dnes naftou budoucnosti hnány
motory bezpečně roztácejí nám
jediný slavný pracující svátek“
(Ivan Skála, Budou tu s námi)*

*„Sem letos pracující ruce
ach, tolik štěstí snesly,
že o něm předtím nezdálo se
ni jezulátku v jeslích.“¹⁰⁸
(Michal Sedloň, Vánoce 1949)*

V básni Michala Sedloně se vyskytuje i motiv křesťanského jezulátka. Báseň však před „štěstím jezulátka“ zřetelně vyzdvihuje „štěstí pracujících rukou“.

Podobné využívání křesťanských motivů není ani zdaleka ojedinělé. A to nejen u příležitosti těchto svátků, kde jsou tyto motivy nasnadě. Co je ale ve vánoční poezii v tomto období akcentováno nejvýrazněji, je typický motiv socialisticko-realistické tvorby – práce. Nejvýrazněji pak je toto téma rozvinuto ve *Zpěvu nové Ostravy* od Jiřího Havla:

*„K nedozírnému rozmachu
se mocně nadýmají plíce,
a dělník, černý od prachu
už zvedá nové Vítkovice

obrovitými jeřáby*

¹⁰⁷ MACURA, 2008, str. 14

¹⁰⁸ RP, 25. 12. 1949, str. 3

*do hřmotu těžních klecí,
nad nimiž jako jestřábi
vzlétly kužely pecí.* ¹⁰⁹

V kontextu příznačných oslav práce ve vánoční poezii tohoto období se objevuje zpravidla pozitivní zhodnocení uplynulého roku, popřípadě přání do roku nového, respektive dalších let – intenzivně pracovních a budujících socialismus. Taková nálada básně pak koresponduje s celkovým duchem novin na konci roku, kde se vedle vánočních prezidentských projevů (popřípadě projevu předsedy vlády) obsahujících vždy pracovní motivaci do let příštích a podporujících vizi „šťastných zítřků“ objevují nejrůznější články, pozdravy a motivační hesla s touž tematikou. Jakkoli bývají v básních užity vánoční motivy, zpravidla plní jen prostředek ke zdůraznění důležitosti pracovního nasazení (především právě ve sváteční dny) a pozitivního postoje k práci jako takové. Například v roce 1950 byly v přímém kontextu básně Ivana Skály *Česká vánoční* na téže straně uveřejněny články *Rodí se noví lidé*, *Vánoce družstevníků*, *Radost, štěstí, mír* a *Vánoční rozjímání*. První z nich je reportáží z pražského závodu těžkého strojírenství ČKD-Stalingrad. Popisuje dobrovolné soupeření jednotlivých pracovních skupin ve snaze vyrobit co největší množství trubek ve stanoveném „šibeničním termínu“¹¹⁰. Mimo toto pracovní zapálení zdůrazňuje také různorodost národnostní i třídní zaměstnanců závodu a jejich jednotu ve snaze naplnit plán. V závěru této reportáže popisující doslova heroické výkony zaměstnanců závodu pak autor pronáší: „Jací lidé vyrostli na závodech! Odvážní, obětaví, pevní a vlastenečtí. Jsme na ně hrdí a milujeme je! Z hluku a rachotu naší první pětiletky se nám narodil nový člověk!“¹¹¹ Akcentuje tak motiv nového socialistického člověka budoucnosti, který povstal z plného pracovního nasazení a touhy po naplnění idejí komunismu.

Druhý článek (*Vánoční rozjímání*) zprostředkovává srovnání zážitků Vánoc různých lidí v dobách předcházejících a v daném roce. Vánoce roku 1950 jsou pak popsány jako výjimečně bohaté a šťastné. Báseň *Česká vánoční* pak především podporuje okolní články svým motivem práce, pozitivním postojem k ní a zdůrazněním práce jako hlavní motivace lidského života, zdroj blaha společnosti a radosti jedince. Dalším typickým motivem, který se v básních opakuje a který demonstruje i báseň *Česká vánoční*, je motiv míru a boje za něj.

¹⁰⁹ RP, 24. 12. 1950, str. 6

¹¹⁰ RP, 24. 12. 1950, str. 3

¹¹¹ Tamtéž.

*„a aby mír měl ten, kdo válku nechce,
je třeba pluhy kout i sny i ocel slok.“¹¹²*

S tím souvisí akcentování hrozícího nebezpečí, vnějších nepřátel, a tedy potřeby onen mír bránit.

*„Vždyť aby v Londýně měl dělník v doku
oporu v nás a aby nepřítel
nemohl nikdy přejít do útoku
je třeba jasných hlav a tvrdých čel.“¹¹³*

V textu *Vánoce družstevníků* se nacházejí tytéž motivy. „To mírová revoluce probudila všechny mírové síly světa. Však kdyby jí nebylo, holečku, to už by pumy lítaly.“¹¹⁴

Z výše demonstrovaného lze usoudit, že báseň zde svým obsahem výrazně podpořila okolní texty. Akcentuje důležité motivy prostupující okolní texty. Podobně je tomu i v ostatních letech.

Nutno poznamenat, že v roce 1952 i 1953 byly v novinách vždy ke dni 25. 12. otištěny verše, nicméně byly to verše bez přímé souvislosti s vánočními svátky.

4.1.2 Nový rok

Poezie novoroční se svou náladou velice podobá poezii vánoční a poezii uveřejňované k příležitosti konce roku. Je nasnadě, že zpravidla bývá v básních s novoroční tematikou (stejně jako u vánoční poezie) opakován motiv konce jednoho a začátku nového roku. Často je pak toto ústřední téma zdůrazňováno připomínkou nedávné negativní zkušenosti války a posléze pozitivně hodnocené revoluce a znovu se objevujícího motivu nástupu na cestu k „ideální budoucnosti“. Tedy hodnocení nového roku vždy jako krok blíže k tomuto ideálu.

*„Pelyněk hněvu pil,
rozvratu srkal jed.“*

¹¹² Tamtéž

¹¹³ RP, 24. 12. 1950, str. 3

¹¹⁴ Tamtéž

*Ted' básník z nových sil
chce s vámi dál a vpřed.*

*Ted' zpívá, vším si jist,
z hlubin své pokory.
Pro nový dějin list,
vyčist'ťte obzory!¹¹⁵*

To koresponduje s články a přáními do nového roku v tyto dny uveřejňovanými. Například v roce 1952 je v Rudém právu na první straně (stejně jako každý rok) uveřejněno několik telegramů s přáním do nového roku – jeden od tehdejšího prezidenta Klementa Gottwalda předsedovi prezidia Nejvyššího sovětu SSSR N. M. Švernikovi. V něm se mimo jiné píše: „*Pro národy Československa, které vždy k Sovětskému svazu vzhlížely s láskou, obdivem a vděčností, je jeho přátelství a pomoc nerozbornou oporou proti všem a jakýmkoliv úkladům imperialistů, skvělým a osvědčeným příkladem, spolehlivým majákem na cestě k socialismu a zárukou, že pod vedením Sovětského svazu, pod vedením velikého Stalina a s pomocí všech mírumilovných lidí světa budou váleční paliči poraženi a spravedlivý mír zachován.*“¹¹⁶ Další telegram je od předsedy vlády Antonína Zápotockého J. V. Stalinovi. V něm nalezneme podobné přání: „*Náš lid je pevně odhodlán přispět ze všech sil k uskutečnění těchto snah a zůstane vždy věrný svému velikému příteli a vzoru, Svazu sovětských socialistických republik.*“¹¹⁷

Taková přání nalezneme i v dalších telegramech zde otištěných a také v článku *Novému roku vstříc!* uveřejněném na téže straně. „*Jaká veliká síla je v našem pevném spojení a přátelství se Sovětským svazem...*“¹¹⁸ Přímo je pak motiv rozvíjen i v básni Marie Pujmanové *Novoroční* otištěné v tentýž den.

*„Skleničku zvedám červeného vína:
Ať žije život! šťastný nový rok.
Ať žije Československo a Sověty a Čína
a držíme s nimi krok! a držíme krok.“¹¹⁹*

¹¹⁵ RP, 1. 1. 1950, str. 6

¹¹⁶ RP, 1. 1. 1952, str. 1

¹¹⁷ Tamtéž

¹¹⁸ Tamtéž

¹¹⁹ RP, 1. 1. 1952, str. 7

Kromě výše zmíněného vyjádření přátelství Sovětskému svazu je tu pak i telegram prezidenta Klementa Gottwalda předsedovi Ústřední vlády Čínské lidové republiky Mao Ce-tunovi. „*Lid Československa, který je s hrdinným čínským lidem pevně spojen v jednotné a nepřemožitelné frontě obránců míru, vedené mohutným Sovětským svazem, přeje čínskému lidu další skvělá vítězství na poli hospodářské výstavby jeho vlasti i v boji za mír proti imperialistickým agresorům.*“¹²⁰

Novoroční poezie zde zcela zřejmě plní funkci akcentování důležitých sdělení dne.

4.1.3 Vítězství lidu

Vítězství pracujícího lidu nebo také „Vítězný únor“ byl jedním z nejvýznamnějších svátků a „jako jeden z mála svátků zůstal nepozměněn téměř po celou dobu existence komunistického režimu.“¹²¹ Ústřední téma oslavující tento svátek je zřejmé – únorový převrat 25. 2. 1948. V roce 1952 je zde opět otištěna báseň výše zmíněného Otty Ježka *Únorová radost*.

*„Únorová radost vítězná je.
Je to dobré vzpomenout si v tomto čase
na všechny ty proletářské máje.*

*Naše dávné sny se tělem staly.
Jestli po únoru jaro otvírá se,
vzdejme Únoru své jarní chvály.*“¹²²

V básni Františka Branislava *Únor* z téhož dne se pak veršem říká:

*„Tenkrát do dělnických milic
obloha modrá vproudila,
jak řeka proudu silic
led starý na tříšť rozbila.*

A jaro nové rostlo z hlasu,

¹²⁰ RP, 1. 1. 1952, str. 1

¹²¹ OLŠÁKOVÁ, Dostuné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/8/pohyblive-svatky/>

¹²² RP, 24. 2. 1952, str. 4

*slib úrody se nad zrna
zdvih nekonečným lánem klasů.
Chraň si je, ruko šetrná!*¹²³

Na titulní straně toho dne jsou v článku *Dovršíme únorové vítězství vybudováním socialismu v naší vlasti* čtenáři nabádáni: „Je třeba jít ještě rozhodněji přes všechny velké překážky a obtíže, které nás ještě čekají, vpřed, abychom dovršili slavné vítězství Února, aby rozkvetl v naší krásné zemi socialismus!“¹²⁴ V obou úryvcích básní je zřetelný motiv jara.

JARO

Jaro je velice častým motivem v socialisticko-realistických básních. Vzhledem k představě, že únorový převrat a nástup na cestu „budování socialismu“ je symbolickým počátkem „šťastné budoucnosti“, je využívání motivu jara a souvisejících motivů předvídatelné. Motivy podobné svým významem a užitím jsou pak motivy jitra (opět jako počátku něčeho nového), motivy mládí, zítřka, jarní přírody, země, rozkvétání i tání, růstu a pokroku. Zajímavostí je opakované použití motivu skřivana jako zástupce ptačí říše.

*„pokojná, spravedlivá země,
jež rosteš k zítřku skálopevně“¹²⁵
(Vlastimil Školaudy, *Tobě*)*

*„Takový byl můj lid
s kosou a kladivem.
Na jitřní čekal svit,
čekal a věřil.“¹²⁶
(St. K. Neumann, *A hrdý bud*)*

„Strom svobody bohatě rozkvétá

¹²³ RP, 24. 2. 1952, str. 4

¹²⁴ RP, 24. 2. 1952, str. 1

¹²⁵ RP, 28. 10. 1948, str. 4

¹²⁶ RP, 28. 10. 1948, str. 4

*v poklidné zahradě země.*¹²⁷

(Jan Alda, *Strom svobody*)

„Má země bdí. Do květů rozvíjí se.“

(St. K. Neumann, *Hlášení rudoarmějcům*)

„Znova zazelenají se úhory

...

*Na úsvitě zítřků buduje se plán*¹²⁸

(Vítězslav Nezval, *Plán*)

„ne na oběžníky, jež mrtvé jsou a ztuhly.

*Bůh z hroudy země stvořil skřivánka.*¹²⁹

(Marie Pujmanová, *Novoroční*)

„Výš vzlétnou sny, sny minulé i příští,

sny, jimiž člověk mění skutečnost,

sny, pro něž kdysi padal na bojišti

*a jimiž dnes do zítřků klene most.*¹³⁰

(Ivan Skála, *Česká vánoční*)

V kontextu oslav únorového převratu jsou pak tyto motivy zcela zřejmě oslavou nového, teprve počínajícího režimu. Již zmiňovaná vize ideální budoucnosti a prezentace přítomnosti jako počátku cesty k ní pak koresponduje s těmito metaforami a symboly.

4.1.4 Svátek práce

Snad nejvýrazněji ze všech svátků pak novinové „téma dne“ podtrhují verše publikované k svátku práce. Oslavy tohoto významného socialistického svátku byly

¹²⁷ RP, 25. 12. 1952, str. 3

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ RP, 1. 1. 1952, str. 7

¹³⁰ RP, 24. 12. 1950, str. 3

v novinách připomínány vždy nejméně měsíc předem, kdy RP tradičně otiskovalo hesla k prvomájovému průvodu. Oslava práce byla 1. května vždy ústředním tématem novin a v tomto duchu se nesla rovněž poezie, která články hodnotící (vždy pozitivně) socialismus a pracovní úsilí lidu doprovázela. Pro titulní stranu RP v tento významný svátek je také příznačné barevné (vždy červené/rudé) zvýraznění. První strana bývala zpravidla ozvláštněna velkou tematickou kresbou nebo například fotografií některého z tehdejších předních představitelů vrcholné politické moci. Nejčastěji se verše na titulní straně objevovaly právě u této příležitosti. Nadto se pak poezie v tento den tiskla v novinách každoročně a zpravidla se jednalo o více básní.

Svátek práce se v novinách rovněž neobešel bez velikého hesla na titulní straně, zpravidla oslavující První máj, prezidenta Gottwalda a socialismus. Související témata se prolínají všemi hlavními články dne. Prvomájový průvod, budování socialismu, plnění pětiletky, připomínání říjnové revoluce a únorového převratu, oslava pracujících a boj za mír – to v různých obměnách naplňovalo přední místa novin. Není proto těžké nalézt paralelu mezi uveřejňovanou poezií a těmito články. V zásadě v každé socialisticko-realistické básni se některé z výše zmíněných témat objevuje. Například v básni *Májový pochod* Ivana Skály otištěné v roce 1949 se píše:

*„My v ohni bojů na prach spálili jsme
své historie nejčernější list.
Dnes píšeme revolučním písmem
epochu, z které zítřky budou číst.*

*My vedli bitvu slavnou, strastiplnou,
dnes novým bojem naše hrud' se chví.
Dnes řítí se nezadržitelnou vlnou,
pětiletok rytmus kovový.¹³¹*

Zcela zřejmě zde Skála připomíná revoluci i nedávná válečná léta. V kontrastu s tím se pak dovolává šťastnější epochy. Báseň je bojovná a „pětiletok rytmus kovový“ odkazuje na práci a moc, která jí byla přisuzována – totiž dovést Československo do „šťastných socialistických zítřků“.

---

¹³¹ RP, 1. 5. 1949, str. 5

Tentýž den se pak v textu článku Rudolfa Slánského na titulní straně novin *Ve znamení práce, za mír a socialismus* dozvídáme: „Třeba ještě více pracovat k posílení tábora míru a socialismu, abychom zajistili a uhájili mír.“ Paralela v představě práce jako síly, která buduje socialismus a mír, je zde zřejmá.

PRACUJÍCÍ DO LITERATURY

Samostatnou kapitolou tehdejší poezie jsou básně uveřejňované v rámci akce s názvem *Pracující do literatury*. „Protože dělník se stal po únorovém převratu jednou z dominantních ikon režimu, byly v souladu s nově raženou oficiální linií vyhlašovány mnohé kulturní soutěže určené především pro dělníky. (...) Zřejmě nejmasovější literární soutěží se stala soutěž „Pracující do literatury“. (...) Byla prezentována jako soutěž na povídku nebo báseň vyhlášenou k Prvnímu máji. (...) Autor článku *Pracující do literatury*, Vašek Káňa, navrhuje náměty, kterými se budoucí spisovatelé mají zabývat. „Účastníci mají psát o dvouletce a prvním roce pětiletky, mají jako přímí účastníci budování napsat o svých závodech, o svých strojích, o svých polích, o své práci.“¹³² Skrze tuto soutěž se k publikování svých veršů v novinách dostal mimo jiné básník Otto Ježek. Jeho báseň *Úderník* byla otištěna u příležitosti oslav Prvního máje, a to v roce 1953.

*„Vždyť já jen z opravdové lásky k vám
tak dobře dělám
a třebaže to denně neříkám
i tvrdou normou mír chci chránit
proti zlým střelám.
Tak přece musím být jak garnit!“¹³³*

Tato báseň je příkladnou ilustrací často sníženého nároku na uměleckou kvalitu veršů ve prospěch její uvěřitelnosti skrze autorův původ a povolání. „V případě

¹³² PROCHÁZKOVÁ, 2008, str. 19 – 20

¹³³ RP, 1. 5. 1953, str. 5

dělnických básníků můžeme pozorovat jistá omezení, neboť jejich vyjadřovací schopnosti v mnoha případech nebyly tak široké a kreativní jako u zkušených autorů.¹³⁴ V těchto básních se často objevovaly „metafory klišovité“¹³⁵ („*Jeho oči hladí, jak slunce polní květ, Stalina máme rádi, vždyť je náš celý svět.*“¹³⁶), méně kvalitní rýmy (*vylepit – jíst, chápeme – na stěně, soudruhu – nebudu*)¹³⁷ i velice jednostranná a nepřiliš rozvinutá témata.

Právě v tom však zřejmě spočívala hodnota těchto veršů – snaha o přiblížení poezie mase získává zcela nový rozměr. Poezie (a skrze ni vlastně i noviny samé) se dostává k lidem prostřednictvím zjevně laické úrovně tvorby – skrze snazší identifikaci čtenáře s autorem. Tuto akci lze tedy vnímat jako jeden z pokusů, jak přiblížit noviny čtenářům, a díky tomu tak získat na čtenáře větší vliv.

4.1.5 Výročí osvobození Československa Sovětskou armádou

Na rozdíl od současnosti, kdy je výročí osvobození (Den vítězství) stanoveno na 8. května, byl v letech 1951–1989 tento den oslavován 9. května. O stanovení data se prvních několik let po válce vedly spory.

Prolínání hlavního tématu osvobození v básni i blízko otištěném článku je patrné především v roce 1953. Vedle básně Františka Nechvátala *Májové díky* je uveden článek *Sovětská armáda – armáda míru, armáda osvoboditelka*. Už z názvů je patrné, že nejen téma, ale především typický přístup k události je společný. V článku je větou: „Při slavném výročí 9. května si vždy znovu uvědomujeme, že všechny naše úspěchy mohly být dosaženy jen díky tomu, že Sovětský svaz nám každodenně všestranně, nezištně a ochotně pomáhá.“¹³⁸ vztažen veškerý potenciální úspěch Československa k Sovětskému svazu a nepřímo tak zdůrazněna závislost na něm. Vztah k Sovětskému svazu je pak následovně akcentován v básni Fráni Šrámka *Jen houšť*:

*„na nohy vskočil partyzán,
očíma blýskl do čtyř stran,
nejdéle hleděl k východu,
pak přilbu utáh pod bradu,
da zdravstvujet, da zdravstvujet*

¹³⁴ PROCHÁZKOVÁ, 2008, str. 34

¹³⁵ PROCHÁZKOVÁ, 2008, str. 35

¹³⁶ RP, 21. 1. 1951, str. 5

¹³⁷ RP, 8. 4. 1951, str. 3

¹³⁸ RP, 9. 5. 1953, str. 4

už naproti vám, bratři, jdu. ¹³⁹

Kromě toho se zde objevuje i velice častý motiv bratrství, které ale vždy bylo zároveň více či méně prezentováno jako vztah jednostranné závislosti – tedy závislosti Československa na Sovětském svazu.

Pro srovnání připojuji i úryvek básně *Lidu od Donu* od Gézy Včeličky uveřejněné v Rudém právu v roce 1949.

*„S žíznivou láskou ve hrudi
k vám toužili jsme po staletí
a tesknili, kdy probudí
nás tvoje písň volných dětí.* ¹⁴⁰

V té době tradiční vyjadřování díky Sovětskému svazu při nejrůznějších příležitostech příkladně zastupuje také výše zmíněná báseň *Májové díky*. Zde tedy v kontextu osvobození Československa Rudou armádou a s budovatelským příslibem.

*„Díky vám, co přivezli jste v máji
na svých tancích svobodu a mír!
(...)
Díky vám jsme ve střehu a bdělí,
díky vám se nevrátíme zpět.
Budou, budou naše pilné včely,
budou sbírat komunismu med!* ¹⁴¹

Důležitý je zde i motiv zdůrazňující potřebu „jít vpřed“. Ta je pro socialistický způsob přemýšlení stěžejní.

Mír

Oblíbeným motivem je v socialisticko-realistických básních mír. Ten totiž představuje onen budoucí ideál, k němuž měla veškeré budování směřovat. Proti tradiční představě míru jako klidového stavu a vojenského příměří tu ovšem vystupuje

¹³⁹ RP, 9. 5. 1953, str. 3

¹⁴⁰ RP, 8. 5. 1949, str. 3

¹⁴¹ RP, 9. 5. 1953, str. 4

mír socialistický, který se od míru – klidu významně liší. Mír byl v pojetí socialismu vždy úzce spojen s bojem, také byl vždy podporován odpovídající rétorikou. Existovala totiž představa, že za mír je třeba především bojovat a ve zbrani jej chránit. Zřejmý je takový postoj v následujících úryvcích.

*„Zpívám zpěv míru. Do boje
za mír a za budoucnost světa!“¹⁴²*

(Vítězslav Nezval, Zpěv míru)

„Nechtít válku – je málo. Nedovolit!

O to jde!

Nedovolit, aby člověk válkou hynul.

Kdo to chce vydělávat na nové?

Vždyť nás jsou miliony od Moskvy do Pekinu.

My varujem! My nežertujem, pánové!

Máme svůj cíl jak velehoru

a k němu jdeme kroky pevnými.

My spojence máme – život. Oni – měry moru.

Oni mor – my mír!“¹⁴³

(Jiří Taufer, Rýmy na mír)

„A jestli pokřik válečný zas pozdvihnete –

křížníky vaše, tanky, atomy

jak shnilou pavučinku s tváře světa smete

zbraň naše nejmocnější – a to: MÍR!“¹⁴⁴

(Ilja Bart, Slovo a válce míru)

„Tak žije moje zem. A to je její píseň,

bojová píseň těchto pěti let.

Má země bdí. A o budoucnu sníce, nad svými staveništi na ní bdíme my.

Má země bdí. Do květů rozvíjí se.

Má země bdí.

¹⁴² RP, 1. 1. 1951, str. 5

¹⁴³ RP, 1. 5. 1952, str. 1

¹⁴⁴ RP, 22. 4. 1951, str. 6

*Má země staví mír.*¹⁴⁵

(Stanislav Neumann, *Hlášení rudoarmějcům*)

„Nad Kremlem do noci prý rudé hvězdy svítí.

Snad všude dolétne jejich zář.

Tak by se chtělo tam, kde nad mým také žitím

a nad mou láskou též bdí štěstí hospodář.

(...)

Braň mír jak lásku svou, chraň mír jak oko v hlavě.

*Pak bude uchován a bude upevněn.*¹⁴⁶

(Stanislav Neumann, *Z „Písně o lásce a nenávisti“*)

Vedle posledního úryvku je na fotografii zobrazena noční Moskva s komentářem: „Zářící světla Moskvy, hlavního města míru, ukazují cestu stamilionům mírumilovných lidí celého světa.“¹⁴⁷

4.1.6 Říjnová revoluce

Říjnová revoluce ruských bolševiků byla u nás slavena 7. listopadu. V Rudém právu bývala revoluce hlavním tématem dne. V případě poezie uveřejňované ke dni 7. listopadu je její souvislost s hlavními tématy novin zřejmá, a to už z názvů jako *Veliké výročí* (Štěpan Ščipačev) či *Báseň k sedmému listopadu* (Vítězslav Nezval). Texty oslavující tuto událost byly často doprovázeny fotografiemi významných politických představitelů a tematickými reprodukcemi obrazů. Například v roce 1953 byla otištěna reprodukce obrazu V. A. Sevrova „*Lenin vyhláší na II. sjezdu sovětů sovětskou vládu.*“¹⁴⁸ Hned pod touto reprodukcí se objevila báseň Štěpana Ščipačeva *Veliké výročí*.

„Jako by včera od moře

vítr se rozhučel,

¹⁴⁵ RP, 9. 4. 1950, str. 3

¹⁴⁶ RP, 1. 1. 1952, str. 4

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ RP, 7. 11. 1953, str. 2

*jako by z děla v Auroře
ten výstřel včera zněl.¹⁴⁹*

(...)

To Lenin ruku rozprostřel.

A věk se začínal.

Letěla k zítřku planeta.

A snad v tom čase střel

už plánu jitra daleká

nám Stalin promýšlel.¹⁵⁰

Na téže straně se pak v článku *Cestou Října ke štěstí lidstva* píše: „Velikých úspěchů dosáhlo lidstvo díky vítězství Velikého října, pod praporem Října. Dnes neexistuje takové síly, která by mohla obrátit kolo dějin zpět a zastavit lidstvo na jeho cestě ke šťastné budoucnosti, ke komunismu. V tom je nesmrtelná zásluha vítězného praporečnicka Říjnové revoluce – Komunistické strany Sovětského svazu, Lenina a Stalina.“¹⁵¹ V dalším článku *Veliký zdroj inspirace národů v boji za svobodu, nezávislost a šťastnou budoucnost* uveřejněném tamtéž je především větou „Bez úzkého spojení se socialistickým Sovětským svazem není možno socialismus vybudovat.“¹⁵² upozorněno na všudypřítomný aspekt nutnosti pozitivního vztahu k Sovětskému svazu. V souvislosti s tím je pochopitelné, že v rámci oslav této významné události ruských dějin u nás probíhaly manifestace. Na titulní straně tohoto dne jsou otištěny velké fotografie Lenina a Stalina a několik článků a blahopřejných telegramů souvisejících s oslavami Říjnové revoluce. V jednom z nich, s názvem *Mohutná manifestace na počest Velikého Října*, je parafrázován tehdejší předseda vlády Viliam Široký. „Hodnotí dějinný význam Velké říjnové socialistické revoluce pro lidstvo celého světa, ukazuje nesmírný význam nerozborného spojení našich národů a Sovětského svazu a ze srdce provolává slávu zemi socialismu a nepřemožitelným ideám Marxe, Engelse, Lenina a Stalina.“¹⁵³

¹⁴⁹ Pozn.: Převzetí moci bolševiků během Říjnové revoluce bylo dokončeno 7. 11. (25. 10.) útokem proti Zimnímu paláci, sídlu Prozatímní vlády. (PEČENKA, LUŇÁK a kol., 1995) Tento útok byl zahájen výstřelem z ruského křížníku Aurora.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ RP, 7. 11. 1953, str. 1

4.2 Verše příležitostné

Při některých zvláštních příležitostech, jakými byla například výročí narození či úmrtí významné osobnosti nebo důležitá politická událost, byly v novinách rovněž otiskovány verše. Tento fakt posiluje představu, že poezie měla důležité postavení, že mohla v novinách plnit funkci akcentování důležitých zpráv a popřípadě i zvyšovat jejich účinek podporou veršů, které apelují na lidskou emocionalitu. V této kapitole se budu věnovat některým z těchto událostí.

4.2.1 Smrt Stalina

Zřejmě nejvýznamnější z hlediska Rudého práva je „smrt vůdce“¹⁵⁴ Stalina. Pár dní po jeho úmrtí byly v Rudém právu otištěny dvě básně – *Nad rakví soudruha Stalina* od Vítězslava Nezvala a *Ve věnci rukou železném* Marie Pujmanové. Zajímavě se k této události staví Vladimír Macura ve své stati *Smrt vůdce*. V první řadě poukazuje na jeden z rysů charakteristických pro tehdejší nazírání socialismu. Smrt „byla znakově vyčleňována mimo svět socialismu a spojována s cizím, nepřátelským světem za hranicemi Edenu.“¹⁵⁵ „Jurisdikce tak vlastně jen věcně vyplňovala mytické schéma: my = život, oni = smrt.“¹⁵⁶ („*My spojence máme – život. Oni – můry moru. / Oni mor – my mír!*“¹⁵⁷) Nadto pak Macura upozorňuje na postavení a význam vůdčích politických osobností. „Stalin a Gottwald vytvářeli v dobovém vnímání vlastně obecnou duchovní podstatu, *logos* veškeré skutečnosti, všechny jevy roviny sociální, politické, ale i přírodní byly nahlíženy jen jako „vtělení“ Stalina a/nebo Gottwalda, jako vlastnost z nich odvozená“¹⁵⁸ „Byla-li smrt něčím v jádru se socialismem neslučitelným, nepřicházela smrt „univerzálií“ (transcendentálií) již vůbec v úvahu. Zakládala se na nich doslova veškerá realita socialismu: smrt by tu ohrozila samu podstatu kosmu. Přijmout smrt obou státníků jako skutečnost by znamenalo akceptovat fakt rozpadu světa.“¹⁵⁹

V návaznosti na výše citované je nutné zmínit velice časté téma básní, ať už hlavní či doprovodné, kterým byla osoba vůdce.

¹⁵⁴ MACURA, 2008, str. 121 – 130

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ RP, 1. 5. 1952, str. 1

¹⁵⁸ MACURA, 2008, str. 123

¹⁵⁹ Tamtéž.

VŮDCE

Josif Vissarionovič Stalin byl generálním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu do roku 1953, tedy po celé sledované období. Zobrazení Stalina jako vůdce je v této době běžné. V následujícím výřátku komentuje Vladimír Macura výrok Zdeňka Nejedlého: „Stalin je označen za vůdce, výjimečnou osobnost, ale přitom sama kategorie výjimečnosti je tu pojímána jako typická pro celý svět socialismu, tedy jako něco, co by Stalina vlastně nemělo vydělovat, ale naopak sblížovat s ostatními.“¹⁶⁰ V básních o Stalinovi – a lze předpokládat, že nejen v nich – je Stalin v podstatě mytologizovanou postavou. Nejen tato podvojnost, ale „ani vnější popis nepomáhal vůdce identifikovat a tak stvrzovat jeho lidskou individuálnost, (...) zcela se podroboval funkci sémiotické, funkci „být znakem“, „symbolizovat“.“¹⁶¹ „Jestliže důležitým mechanismem vnitřní kontroly světa socialismu bylo obecné popírání faktu smrti, tím spíše bylo přímo nutností znakově zrušit smrt vůdce.“¹⁶² „Obě úmrtí tak vyvolala na počátku března roku 1953 dvojí reakci: jednak zděšení z toho, že smrt se mohla dotknout i osob vlastně nadpozemských, posvátných, a jednak i ono dobově obvyklé rituální zastírání, popírání faktu smrti, ovšem o to silnější, oč více tady smrt zasahovala samu podstatu systému.“¹⁶³ Tento postoj můžeme najít v obou výše zmíněných básních.

*„Zemřel a živ jest. Je stále s námi,
ač vydechl již naposled.
Zas půjde v čele před karavanami
v míru i v boji věčně vpřed.
(...)
Povýšen nad prostor i čas,
i mrtvý Stalin bude s námi,
povede s Leninem Sovětský svaz,
nadále povede nás dějinami.“¹⁶⁴*

Způsob vyrovnávání se se smrtí Stalina jako symbolu je stejný i v článku *Výš pozvednout prapor Stalinův* přímo vedle úryvku výše. „A pokud lidský rod bude žít na

¹⁶⁰ MACURA, 2008, str. 104

¹⁶¹ MACURA, 2008, str. 106

¹⁶² MACURA, 2008, str. 125 – 126

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ RP, 8. 3. 1953, str. 4

této zemi, ve všem, co nejušlechtlejšího a nejdokonalejšího vytvoří silou rozumu a ducha, ve všem bude obsažen Stalin, všim bude prozařovat jeho genius. V tom míří nejen naše životy, ale i životy všech budoucích lidských pokolení ke Stalinovi, v tom je jeho nesmrtelnost, v tom je jeho živá přítomnost pro všechny příští věky!¹⁶⁵ O prolínání obsahu básně i textu nelze pochybovat.

Obraz vůdce však nebyl spojen jen se Stalinem. Vedle něj pak kromě Vladimira Iljiče Lenina vyvstávala především osobnost Klementa Gottwalda. Obě emblematicky, „(...) stalinská i gottwaldovská – pracovaly se stejnými motivy, aniž si přitom překážely. Obě v nejvyšší významové rovině odkazovaly k vůdčí úloze státníka, k jeho roli spasitelské, představovaly ho jako nejvyšší dobro, jako hodnotu nesmrtelnou a věčnou.“¹⁶⁶ Gottwald, stejně jako Stalin, je často označován za „otce lidu“. Důležité je ale uvědomovat si, že „ve vzájemném vztahu příslušel atribut ‚otec‘ výlučně Stalinovi a atribut ‚syn‘ výlučně Gottwaldovi (Gottwald jako ‚Stalinův syn‘).“¹⁶⁷ Vzhledem k tomu, že pouhých devět dní po smrti Stalina zemřel náhle i Klement Gottwald, byla Gottwaldova smrt „od samého počátku vnímaná jako ‚věrnost Stalinovi‘ (...), jako stvrzení nerozlomného pouta Československa a Sovětského svazu.“¹⁶⁸ Toto pouto bylo dalším z hojně se vyskytujících motivů. Náležitost Československa k Sovětskému svazu byla akcentována při všech příležitostech, v souvislosti s těmito úmrtími pak naprosto zákonitě. „Mýtus Gottwalda (...) byl obměnou mýtu Stalina pro oblast Československé republiky.“¹⁶⁹

Výraznou podobnost těchto dvou mýtů s totožným motivem „úsměvu vůdce“ nalezneme v následujících úryvcích:

„(...)“
a v jejich čele – Gottwald sám!

*Oči přivřené větrem snad,
 se na nás měkce usmívaly.
 Zahlédl jsem v nich plamen plát:
 ‚Soudruzi...‘ A za ním v dáli
 miliony se šikovaly*

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ MACURA, 2008, str. 118

¹⁶⁷ MACURA, 2008, str. 119

¹⁶⁸ MACURA, 2008, str. 130

¹⁶⁹ MACURA, 2008, str. 120

se zrádci zúčtovat...¹⁷⁰
(Jindřich Hilčr, *Zúčtování*)

*„Celý
vyzařuje
v úsměvu svém
stalinském.*

*A jak by mu nezářil
na tváři
ten úsměv vítězný,
když jako slunce vychází
na nebi mladých tříd,
mladých národů světa?¹⁷¹*
(Vilém Závada, *Stalinův úsměv*)

Motiv usmívajícího se vůdce lze dohledat i ve spojitosti s Leninem, například v básni Konstantina Biebla *Lenin*.

*„Domnívá-li se někdo, že pod Leninovou čepicí
usmívá se dobrácká tvář, s níž rozmlouváte jako s mlynářem –
pak i to je pravda! Ale má tak obrovský náhon
a mlýnici,
že stačí na zrna tak veliká, jako Saturn, Jupiter,
Venuše a naše Zem!¹⁷²*

Láska vůdců k lidu a naopak je akcentována a demonstrována zcela běžně. Právě protože vůdce má ztělesňovat celý systém, je láska k němu základním předpokladem jeho fungování. V souvislosti s výše citovaným „zářivým úsměvem“ by neměl být opomenut ani motiv světla¹⁷³ atp. se Stalinem i Gottwaldem spojovaný a odkazující k jejich výjimečnosti. Motiv světla – tak jak bývá se Stalinem i s Gottwaldem spojován

¹⁷⁰ RP, 24. 2. 1952, str. 4

¹⁷¹ RP, 1. 1. 1953, str. 3

¹⁷² RP, 8. 1. 1950, str. 5

¹⁷³ MACURA, 2008, str. 115

– je rovněž symbolem naděje, správného směru a analogicky k hvězdě betlémské i jakousi jistotou a zázemím. Ostatně paralel s křesťanskou symbolikou si můžeme všimnout často.

*„Zpívám zpěv míru. Před námi
tvář jeho generalissima,
tak klidná, moudrá, lidská, přímá
a ozářená hvězdami,
vede nás k míru.“¹⁷⁴*
(Vítězslav Nezval, *Zpěv míru*)

4.2.2 55. let Václava Kopeckého

K příležitosti narozenin ministra informací a osvěty Václava Kopeckého byla otištěna báseň Vítězslava Nezvala *Jménem básníků*. Báseň je Václavu Kopeckému přímo dedikována. Pod touto básní je pak text *55 let soudruha Václava Kopeckého*, v němž je Václav Kopecký charakterizován následovně: „Celý život soudruha Václava Kopeckého, plamenného bojovníka za socialismus, je zasvěcen šíření myšlenek strany, boji za šťastnější život pracujícího lidu našich národů.“¹⁷⁵ V závěru se pak objevuje přání: „Přeje mu, aby dále a dále pod vedením soudruha Gottwalda úspěšně pracoval pro vítězství komunismu.“¹⁷⁶ Ve výše zmíněné básni pak lyrický subjekt Kopeckého oslovuje následovně:

*„Vím, proč jsi tolik náš.
Nejen že poji nás jedna a tatáž víra,
nejen že stojíme tutěž společnou stráž...
V tvé pravici je meč a po tvém boku lýra.
(...)
Proč je naše láska k Tobě velická?
Protože jsi věrným Gottwaldovým synem,
protože jsi rodným bratrem Fučíka.“¹⁷⁷*

Obraz Kopeckého jako „bojovníka za socialismus“ se objevuje jak v článku, tak v básni, kde je podpořen symbolem meče v Kopeckého pravici. Rovněž představa

¹⁷⁴ RP, 1. 1. 1951, str. 5

¹⁷⁵ RP, 27. 8. 1952, str. 2

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Tamtéž.

Gottwalda jako Kopeckého „otce“ či „vůdce“ je patrná v obou ukázkách. Zde se poezie s obsahem textu se stejným předmětem zájmu naprosto prolíná.

4.2.3 Měnová reforma

„Měnová reforma v roce 1953 připravila většinu obyvatel o celoživotní úspory a definitivně smazala majetkové rozdíly ve společnosti. Komunistům sice umožnila stabilizovat ekonomiku a zrušit (...) přidělový (lístkový) systém na potraviny, textil a další spotřební výrobky, zároveň však zásadně oslabila svou popularitu ve společnosti, přinesla první protirežimní demonstrace (...) a pro část obyvatel znamenala dokonce rozchod s komunistickou ideologií.“¹⁷⁸

Nicméně navzdory současnému náhledu na tehdejší situaci, v dobových novinách se o této reformě 5. června 1953 na titulní straně píše v článku *Komunisté v čele* následovně: „Široké řady členů strany pochopily, že provedením měnové reformy a zrušením lístků je veden zdrcující úder proti reakci, proti všem parazitům, kteří se dosud přižívali na úkor pracujícího lidu. (...) Proto také komunisté bojují v čele lidu za to, aby nová opatření byla do všech důsledků prosazena, aby každý pracující si uvědomil jejich význam pro další zvyšování své hmotné a kulturní úrovně. (...) Pracující vědí, že komunisté se bijí vždy za správnou věc. Vědí to proto, že se již za léta činnosti strany nesčetněkrát na vlastních zkušenostech přesvědčili, že zájmy strany jsou se zájmy lidu totožné. Proto také pracující ve zdrcující většině rychle pochopili, že opatření je nejen správné, ale i nezbytné (...).“¹⁷⁹ Způsob, jakým byla měnová reforma v novinách prezentována, dobře ilustrují i titulky dalších článků z téže strany: *Lid zasadil ránu kapitalistickým živlům a spekulantům*, *Peněžní reforma – rozhodný útok proti zbytkům buržoasie*, *Oslabené posice nepřátel lidu* a *Čilý ruch v obchodech*. Z posledně jmenovaného článku si dovoluji ocitovat jednu pasáž: „Černovlasou ženu i pána v brýlích zřejmě rozzlobilo, že budou muset dělat, aby si mohli koupit, co budou chtít. Po poznámkách lidí, že bez práce nejsou koláče, se ti dva už natolik rozvzteklili, že na sebe prozradili, proč vlastně proti peněžní reformě štvou na každém kroku. Žena měla doma poschováváno 75.000 Kčs, její společník 120.000 Kčs. Spekulantské, šmelinářské peníze, které spravedlivou peněžní reformou museli směnit 50:1.“¹⁸⁰ S tím pak naprosto koresponduje báseň (autor není uveden) *Slyšte, lidé!*, doplněná karikaturou a otištěná přímo uprostřed titulní strany.

¹⁷⁸ KONČELÍK, VEČEŘA, ORSÁG, 2010, str. 135

¹⁷⁹ RP, 5. 6. 1953, str. 1

¹⁸⁰ Tamtéž.

*„Jako bouře přišla nová měna,
která jako z osla dukáty
vytrásla z kulaka miliony,
splaskl jeho měšec bachratý.*

*Pohroma se na něho teď řítí,
nebyl nikdy zvyklý na práci.
Řekněte, ž čeho teď mají žítí
takovíto „chudí“ kulaci?“¹⁸¹*

Velice podobně vypadá celá titulní strana následujícího dne včetně básně s karikaturou uprostřed. Ta se jmenuje *Před výkladem* a se stejnou ironií se pozastavuje u té části společnosti, která byla reformou nejvíce zasažena.

*„Jak teď mám žít, to bůh sud,
bez pečených selat.
Teď, když mám na něco chut',
to abych šla dělat.“¹⁸²*

Při zprostředkování kýženého obrazu měnové reformy hraje poezie v novinách (a vedle toho také karikatura) naprosto zásadní roli. Vypovídá o tom už její umístění – střed titulní strany, orámovaná a s poutavou karikaturou. Text básní v obou případech ironizuje osobní újmu mnohých lidí za účelem zdůraznění prospěšnosti takové situace pro socialistickou společnost. Zesměšněním typizovaných postav a jejich odsouzením obhájí báseň celou reformu a vždy a s náležitou samozřejmostí zdůrazňuje vztah práce = peníze, ne jinak.

---

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² RP, 6. 6. 1953, str. 1

Shrnutí

V socialisticko-realistické poezii tištěné ve vybraném období v Rudém právu se kromě výše dokládaných motivů a témat objevují i další, na která bych ráda na krátkých příkladech upozornila. V souvislosti s tímto obdobím je zapotřebí zmínit i postoj socialisticko-realistické tvorby k zážitku války. Toto téma je v básních i novinových článcích hojně zastoupeno, ovšem velice specifickým způsobem. Vnímání negativity se omezuje pouze na bojovnou zášť vůči nepříteli – veškeré ostatní případné negativní pocity jako beznaděj, frustrace nebo zmatení jsou striktně potlačovány a opovrhovány – pokud se vůbec objeví. Naopak je akcentována síla získaná bojem, zocelení, které by si měl člověk z této zkušenosti především s sebou nést. Z války měl vzejít „nový člověk“ – uvědomělý a silný.

*„Zatím co se boje odehrály
v dálných stepích u sovětských řek,
lidé v Čechách ztvrdli jako skály
pro nový a překrásnější věk.“¹⁸³*
(František Nechvátal, *Májové díky*)

V souladu s tím pak nadchází i „nová doba“ již zmiňované cesty ke „šťastným zítřkům“. Boj se proměňuje v boj za mír a snahu o „napravování křivd“ a jejich splácení. Rétorika je velice zřetelná, bojovná a kontrastní. Velice časté jsou přímo apely v básních, např.: „A hrdý bud“¹⁸⁴ (S. K. Neumann, *A hrdý bud*) atp. V kontrast je pak uváděna především symbolika západu a východu. Západ jako „zlo“ a východ jako „dobro“.

*„Za oceánem číhá krutá hyena zlatá,
do světa cení dolarový chrup.
Kam šlápne, jde mor a vraždy a bída jí v patách,
kam pohlédne, tam očima váží svůj lup.

Kovově chřestí jí mozkou sčítací stroje.*

¹⁸³ RP, 9. 5. 1953, str. 4

¹⁸⁴ RP, 28. 10. 1948, str. 4

*Protkni jí srdce a hled', co vychrstlo z něj:
krev těch, co padli na pláních minulých vojen,
a nafta a petrolej.*¹⁸⁵
(Ivan Skála, *Naše je slunce*)

Budoucí „šťastné zítřky“ jsou pak jistotou a jediným možným východiskem. Typická jsou vyjádření o teprve probíhajícím přerodu – v souvislosti s přítomností se zpravidla mluví o tom, že vše teprve rozkvétá, krásní, je v neukončeném procesu. Příznačné je také uvádění minulosti a budoucnosti (popřípadě současnosti) do protikladu. Přirozeně se veškerá negativita pojí s minulostí a vše dobré naopak se současností a budoucností.

*„Snad spatřil před sebou ubité seulské dítě.
Slza mu v oku zablýskla snad.
Za tuhle slzu těž, za tíhu bolesti té
budeme jednou s vrahy účtovat.*

*A vidí před sebou, co nám je ještě skryto
mlhami bouří, dýmem zápasů.
On vidí zemi – růži porozvitou
budoucím lidem vonět pro krásu.*¹⁸⁶

(S. K. Neumann, *Z „Písně o lásce a nenávisti“*)

Neméně důležitý a příznačný je vztah jedince vůči mase v socialisticko-realisticke poezii. Jedinec ztrácí v zájmu společnosti na významu, člověk se stává součástí „velkolepého plánu“.

*„Jednotlivec...?
Ne,
nic nepřeji mu zlého!
Hlas jeho –
komár, když si píská.*

¹⁸⁵ RP, 1. 5. 1950, str. 7

¹⁸⁶ RP, 1. 1. 1952, str. 4

(...)

*Jednotlivec – nicka**je-li sám.*

(...)

*Strana –**toť milionové masy rámě**s miliony paží**srostlých v něm.**Stranou a**stavbami**nebe nabouráme,**dmouce se,**podpírajíce se navzájem.*¹⁸⁷(V. Majakovskij, *Strana*)

Zajímavá na vývoji poezie Rudého práva v těchto letech je také proměna skladby publikujících básníků. Zcela zřejmě se zde odráží postupné vyčleňování některých básníků ze společenství tolerovaných autorů a naopak zde dochází k přílivu nových jmen. Z nových básníků se v Rudém právu prosadil například Otto Ježek či Marie Kratochvílová – oba na základě výše zmíněné akce *Pracující do literatury*. Na druhé straně pak stojí například básníci Josef Hora a Vladimír Holan, jejichž básně se v rámci mého výboru objevují pouze v prvních letech. Stálicemi poezie Rudého práva pak byli především Stanislav Kostka Neumann, Ivan Skála, Vítězslav Nezval a Marie Pujmanová.

Některé básně se v novinách Rudé právo objevovaly opakovaně – například *Zpěv míru* Vítězslava Nezvala nebo *Milióny holubiček* Marie Pujmanové. V nich pak nalezneme shodné motivy míru, práce i lásky k lidu. Tyto motivy jsou v tehdejší oficiální tvorbě všudypřítomné.

---

¹⁸⁷ RP, 9. 4. 1950, str. 5

Závěr

Ve své práci jsem se zaměřila především na nacházení tematických spojitostí mezi poezií a články otiskovanými v Rudém právu ve stejný den, popřípadě přímo na stejné straně. V první řadě chci upozornit, že se zpravidla nestávalo, že by u otištěných básní a okolního textu nebylo zřetelné spojující téma. Domnívám se, že je tomu tak proto, že poezie v letech 1948–1953 plnila funkci akcentování důležitých témat dne. Důležité je, že u článků, které byly často silně politicky ovlivněné, hrozilo, že nebudou působit důvěryhodně. A zde právě dostává prostor poezie, protože v jejím rámci se hranice přijatelného posouvá. Je-li pak taková báseň tištěna vedle tematického článku, poskytuje větší prostor pro akcentování důležitých sdělení. Uveřejnění veršů rovněž vyvolává dojem slavnostnosti, důležitosti, výjimečnosti. Proto se úzce pojily s nejdůležitějšími socialistickými svátky, a naopak u některých příležitostech, například křesťanských svátků, toto spojení tak silné nebylo. Poezie nadto dávala prostor pro snadné přizpůsobení tématu politickým cílům, jako právě u křesťanských vánočních svátků, kdy se z nich v rámci poezie publikované u těchto příležitostí v Rudém právu stala oslava socialistických principů. Je zřejmé, že poezie měla větší význam a potenciální vliv než v současnosti, především pak právě skrze kontext Rudého práva.

Ráda bych také poukázala na vývoj způsobu zdůrazňování témat obsažených v člancích Rudého práva poezií. Zatímco v prvních sledovaných letech ještě neplní tuto funkci tak zřetelně, v roce 1953 v souvislosti s měnovou reformou už poezie hraje roli významného agitátora. Jak jsem již výše zmínila, poezie se u této příležitosti dostává do středu titulní strany a svou vyostřenou rétorikou, ironií a zlehčováním se zřetelně snaží čtenáře ovlivnit. Dostává se po bok karikatury, která je účelová sama o sobě.

Poezie byla v letech 1948–1953 nedílnou součástí Rudého práva se specifickou a těžko nahraditelnou funkcí. Poezie, která snáze působí na lidské emoce a v níž se nám to, co jinak může působit jako přehnané, dokáže „dostat na kůži“, byla využívaným prostředkem propagandy.

Summary

Poetry printed between 1948 and 1953 in Rudé právo (Red Law) generally emphasized current topics discussed in newspapers. In my opinion, this was its main function. I found many analogies not only between themes of poems, but usually also in the approach to the subject matter and in the interpretation of events. This is, unsurprisingly, due to the political situation at the time and especially the specific periodical, namely the Rudé právo (Red Law), which printed only articles and poems that were in line with official opinions.

Furthermore, I wanted to emphasize that poetry evokes emotions more effectively and gives a larger space to imagination than ordinary newspaper articles do. Taking in account that poems were usually not printed without connection to the surrounding text, I would regard the poetry in Rudé právo (Red Law) as one of the most important tools of propaganda. All of this I noted in the context of statements by important personalities on socialist realism and the role of journalism. This aims to support the overall picture of the utilitarianism of poetry and its fundamental social influence.

Použitá literatura

BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 2003. 359 s. ISBN 80-7319-028-1.

BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 439 s. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8.

CATALANO, Alessandro. *Rudá záře nad literaturou: česká literatura mezi socialismem a undergroundem (1945-1959)*. 1. vyd. Brno: Host, 2008. 471 s. Studium; 30. ISBN 978-80-7294-342-5.

HOŘEC, Jaromír a KOLEČKO, Jiří, ed. *Poválečná léta: vzpomínky zakladatele Mladé fronty*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2010. 284 s., 16 s. obr. příl. ISBN 978-80-204-1797-8.

HOŘEC, Jaromír. *Doba ortelů: dokumenty - vzpomínky - iluze a skutečnosti*. Vyd. 1. Brno: Scholaris, 1992. 158 s., 58 s. obr. příl. ISBN 80-900688-3-9.

GORKIJ, Maxim. *Sorela: web centra pro výzkum oficiální literatury československého socialistického realismu*. 25. 05. 2006 (použito 31. 3. 2014). Dostupné z: <http://cl.ff.cuni.cz/sorela/gorkij01.htm>

OLŠÁKOVÁ, Doubravka. *Dějiny a současnost*. 8. 2008. (použito 4. 5. 2013). Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/8/pohyblive-svatky-/>

JACZ, Ľudovít, ed. et al. *Malá encyklopédia žurnalistiky*. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1982. 570 s., 20 s. obr. příl. Malé encyklopédie vydavatelství Obzor.

JANOŠEK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2007, 2. díl, ISBN 9788020015280.

KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. 359 s. Otazníky našich dějin. ISBN 80-7277-212-0.

KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel a ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 310 s., 32 s. obr. příl. ISBN 978-80-7367-698-8.

KOUŘIL, Miroslav, ed. *Sjezd národní kultury 1948: sbírka dokumentů*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1948. 340 s. Kulturněpolitická knihovna; sv. 6.

KRYŠTOFEK, Oldřich, ed. a NOHA, Jan, ed. *Od slov k činům: Sjezd československých spisovatelů 4.-6. března 1949*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1949. 236 s., obr. příl. Kulturně politická knihovna; Sv. 7.

MACURA, Vladimír et al. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. V tomto uspořádání vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 351 s. Šťastné zítřky; sv. 1. ISBN 978-80-200-1669-0.

NEJEDLÝ, Zdeněk a PEKÁREK, Václav, ed. *O literatuře*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1953. 1000, Kritická knihovna; sv. 10.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *O výtvarnictví, hudbě a poesii*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1952. 75 s. Knihovnička Varu; Sv. 38.

PEČENKA, Marek a kol. *Encyklopedie moderní historie*. 1. vyd. Praha: Libri, 1995. 589 s. ISBN 80-85983-01-X.

PETRMICHL, Jan. *Patnáct let české literatury*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1961. 171 s.

PROCHÁZKOVÁ, Jitka. *Akce „Pracující do literatury“ v kontextu poezie socialistického realismu*. Brno. 2008. 49 s. Bakalářská práce (Bc.) Masarykova univerzita. Ústav české literatury a knihovnictví. Český jazyk a literatura. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Miroslav Balašík, Ph.D.

SIEBROVÁ, Jana. *Socialistický realismus a tzv. totální realismus: charakteristika básnické poetiky a pokus o komparaci*. Praha. 2011. 80 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a literární vědy. Český jazyk a literatura. Vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Petr Bílek, CSc.

HRONEK, Jiří, ed. *I. sjezd československých novinářů v Praze 23. a 24. října 1948: Sbíрка projevů referátů a resoluce*. Praha: nákl. vl., 1948. 217 s.

ŠTOLL, Ladislav. *Třicet let bojů za českou socialistickou poesii: referát pronesený na pracovní konferenci Svazu československých spisovatelů dne 22. ledna 1950*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1950. 155 s.

TAUFER, Jiří a MAJAKOVSKIJ, Vladimír Vladimirovič. *O verši: Jak dělat verše: [Předn. na školení začínajících spisovatelů v Dobříši]*. Praha: Československý spisovatel, 1951. 103 s. Knihovnička Varu; Sv. 19.

Lidový kalendář na rok 1952. Praha: Nakladatelství Vyšehrad. 1951

Lidový kalendář na rok 1953. Praha: Nakladatelství Vyšehrad. 1952

Seznam příloh

Příloha č. 1: Seznam děl výboru básní z Rudého práva (1948 – 1953) (seznam)

Příloha č. 2: Rudé právo, 1. 5. 1953, str. 3 (obrázek)

Příloha č. 3: Rudé právo, 1. 5. 1951, str. 3 (obrázek)

Příloha č. 4: Rudé právo, 23. 11. 1948, str. 1 (obrázek)

Příloha č. 5: Rudé právo, 1. 1. 1948, str. 1 (obrázek)

Příloha č. 6: Rudé právo, 24. 2. 1952, str. 4 (obrázek)

Příloha č. 7: Rudé právo, 25. 12. 1953, str. 4 (obrázek)

Příloha č. 8: Rudé právo, 7. 11. 1953, str. 2 (obrázek)

Příloha č. 9: Rudé právo, 27. 8. 1952, str. 2 (obrázek)

Příloha č. 10: Rudé právo, 8. 3. 1953, str. 4 (obrázek)

Příloha č. 11: Rudé právo, 21. 1. 1951, str. 5 (obrázek)

Příloha č. 12: Rudé právo, 30. 12. 1951, str. 3 (obrázek)

Příloha č. 13: Rudé právo, 1. 5. 1952, str. 1 (obrázek)

Příloha č. 14: Rudé právo, 1. 5. 195š, str. 5 (obrázek)

Příloha č. 15: Rudé právo, 24. 12. 1950, str. 3 (obrázek)

Příloha č. 16: Rudé právo, 24. 12. 1950, str. 6 (obrázek)

Příloha č. 17: Rudé právo, 1. 1. 1952, str. 7 (obrázek)

Příloha č. 18: Rudé právo, 6. 6. 1953, str. 1 (obrázek)

Příloha č. 19: Rudé právo, 5. 6. 1953, str. 1 (obrázek)

Přílohy

Příloha č. 1: Seznam děl výboru básní z Rudého práva (1948 – 1953)

- ALDA, Jan, *Strom svobody*, 25. 12. 1952, str. 3
- BART, Ilja, *Adenauerův program*, 1. 8. 1953, str. 3
- BART, Ilja, *Slovo o válce a míru*, 22. 4. 1951, str. 6
- BART, Ilja, *Za Ivanem Olbrachtem*, 1. 1. 1953, str. 2
- BIEBL, Konstantin, *Korejská balada*, 11. 5. 1952, str. 4
- BIEBL, Konstantin, *Lenin*, 8. 1. 1950, str. 5
- BIEBL, Konstantin, *V tramvaji*, 1. 1. 1950, str. 6
- BIEBL, Konstantin, *V zrcadle oceánu*, 1. 5. 1951, str. 6
- BRANISLAV, František, *1. máj*, 1. 5. 1952, str. 5
- BRANISLAV, František, *Únor*, 24. 2. 1952, str. 4
- BRANISLAV, František, *Verše*, 11. 5. 1952, str. 4
- ČECH, Svatopluk, 1. 5. 1952, str. 4
- HAVEL, Jiří, *Vzpomínám si*, 28. 10. 1950, str. 6
- HAVEL, Jiří, *Zpěv nové Ostravy*, 24. 12. 1950, str. 6
- HIKMET, Nazim, *Dvacáté století*, 1. 5. 1952, str. 4
- HILČR, Jindřich, *Báseň*, 16. 4. 1950, str. 3
- HILČR, Jindřich, *Vyznání*, 16. 4. 1950, str. 3
- HILČR, Jindřich, *Zúčtování*, 24. 2. 1952, str. 3
- HOLAN, Vladimír, *Pozdrav!*, 1. 5. 1948, str. 4
- HORA, Josef, *Velký myslitel*, 21. 1. 1948, str. 2
- HORA, Josef, *Zpěv, svobody*, 1. 5. 1948, str. 3
- HUGO, Victor, *Francie!*, 26. 2. 1952, str. 3
- JANSOVÁ, Antonie, *Jediné okno Kremlu*, 21. 1. 1951, str. 5
- JEŽEK, Otto, *Úderník*, 1. 5. 1953, str. 5
- JEŽEK, Otto, *Úderník*, 8. 4. 1951, str. 3
- JEŽEK, Otto, *Únorová radost*, 24. 2. 1952, str. 3
- KOHOUT, Pavel, *Vlak, který vyjel v únoru*, 25. 2. 1953, str. 4
- KOSTRA, Ján, *Na Stalina*, 1. 1. 1951, str. 5

- KRATOCHVÍLOVÁ, Marie, *Hodina práce*, 21. 1. 1951, str. 5
- KRATOCHVÍLOVÁ, Marie, *Pozdrav Stalinovi*, 7. 11. 1952, str. 5
- MAJAKOVSKIJ, Vladimír V., *Strana*, 9. 4. 1950, str. 5
- MAJAKOVSKIJ, Vladimír V., *Z poemy „Plným hlasem“*, 9. 4. 1950, str. 5
- NECHVÁTAL, František, *Budovatel*, 8. 1. 1950, str. 5
- NECHVÁTAL, František, *Májové díky*, 9. 5. 1953, str. 4
- NECHVÁTAL, František, *Novému roku*, 1. 1. 1948, str. 1
- NECHVÁTAL, František, *Smích*, 1. 1. 1950, str. 6
- NECHVÁTAL, František, *V sovětské zemi*, 28. 9. 1952, str. 3
- NECHVÁTAL, František, *Vítězi*, 1. 1. 1953, str. 4
- NEUMANN, Stanislav Kostka, *1. máj 1947*, 1. 5. 1952, str. 5
- NEUMANN, Stanislav Kostka, *A hrdý bud'*, 28. 10. 1948, str. 4
- NEUMANN, Stanislav Kostka, *Čest rudé vlajce*, 1. 5. 1950, str. 7
- NEUMANN, Stanislav, *Hlášení rudoarmějcům*, 9. 4. 1950, str. 3
- NEUMANN, Stanislav, *Novoroční*, 1. 1. 1951, str. 3
- NEUMANN, Stanislav, *Z „Písň o lásce a nenávisti“*, 1. 1. 1952, str. 4
- NEZVAL, Vítězslav, *Báseň k sedmému listopadu*, 7. 11. 1952, str. 5
- NEZVAL, Vítězslav, *Jarní noc*, 28. 3. 1948, str. 1
- NEZVAL, Vítězslav, *Jménem básníků*, 27. 8. 1952, str. 2
- NEZVAL, Vítězslav, *Nad rakví soudruha J. V. Stalina*, 8. 3. 1953, str. 4
- NEZVAL, Vítězslav, *Plán*, 1. 5. 1950, str. 7
- NEZVAL, Vítězslav, *Ze „Zpěvu míru“*, 30. 12. 1951, str. 3
- NEZVAL, Vítězslav, *Zpěv, míru*, 1. 1. 1951, str. 5
- NOVOTNÝ, František, *Dnes*, 9. 5. 1948, str. 1
- PILAŘ, Jan, *A. S. Puškin*, 5. 6. 1949, str. 4
- PILAŘ, Jan, *Májový zpěv*, 1. 5. 1953, str. 3
- PILAŘ, Jan, *Ostravské nebe*, 25. 12. 1953, str. 4
- PUJMANOVÁ, Marie, *Generalissimus Mír*, 1. 5. 1951, str. 3
- PUJMANOVÁ, Marie, *Italie*, 26. 3. 1950, str. 1
- PUJMANOVÁ, Marie, *Miliony holubiček*, 1. 1. 1951, str. 5
- PUJMANOVÁ, Marie, *Miliony holubiček*, 25. 12. 1953, str. 4
- PUJMANOVÁ, Marie, *Novoroční*, 1. 1. 1952, str. 7
- PUJMANOVÁ, Marie, *Reportáž na Prvního máje*, 1. 5. 1948, str. 5
- PUJMANOVÁ, Marie, *Ve věnci rukou železném*, 8. 3. 1953, str. 4

- PUŠKIN, Alexandr S., *K Čaadajevovi*, 5. 6. 1949, str. 4
- SEDLOŇ, Michal, *Vánoce 1949*, 25. 12. 1949, str. 3
- SKÁLA, Ivan, *Báseň zítřků*, 5. 6. 1949, str. 3
- SKÁLA, Ivan, *Budou tu s námi*, 25. 12. 1948, str. 1
- SKÁLA, Ivan, *Česká vánoční*, 24. 12. 1950, str. 3
- SKÁLA, Ivan, *Májový pochod*, 1. 5. 1949, str. 5
- SKÁLA, Ivan, *Naše je slunce*, 1. 5. 1950, str. 7
- SKÁLA, Ivan, *Skřivan*, 1. 1. 1950, str. 6
- SKÁLA, Ivan, *Staveniště světa*, 1. 5. 1948, str. 1
- SLÁDEK, Josef V., 16. 5. 1948, str. 1
- STARKOC, Jarmil, *Svědék, říjen*, 16. 5. 1948, str. 3
- SVOBODA, Jiří V., *Převomajská*, 1. 5. 1949, str. 5
- ŠČIPAČEV, Štepan, *Veliké výročí*, 7. 11, 1953, str. 2
- ŠIMŮNEK, Alois, *V jeho stopách*, 8. 5. 1949, str. 4
- ŠKOLAUDY, Vlastimil, *Genese*, 28. 3. 1948, str. 3
- ŠKOLAUDY, Vlastimil, *Májová země*, 1. 5. 1949, str. 4
- ŠKOLAUDY, Vlastimil, *Tobě*, 28. 10. 1948, str. 4
- ŠRÁMEK, Fráňa, *České jaro 1945*, 20. 1. 1952, str. 4
- ŠRÁMEK, Fráňa, *Jen houšť*, 9. 5. 1953, str. 3
- ŠRÁMEK, Fráňa, *Šťastné vydychnutí*, 20. 1. 1952, str. 4
- TAUFER, Jiří, *Rýmy na mír*, 1. 5. 1952, str. 1
- VČELIČKA, Géza, *Lidu od Donu*, 8. 5. 1949, str. 3
- VEJSADA, V., *Za mír*, 21. 1. 1951, str. 5
- WOLKER, Jiří, *Oči*, 26. 3. 1950, str. 3
- WOLKER, Jiří, *Sloky*, 26. 3. 1950, str. 3
- WOLKER, Jiří, *Úryvek z „Balady o snu“*, 26. 3. 1950, str. 3
- ZÁVADA, Vilém, *Město světla*, 1. 5. 1950, str. 7
- ZÁVADA, Vilém, *Na cestu*, 8. 1. 1950, str. 5
- ZÁVADA, Vilém, *Novoroční*, 1. 1. 1950, str. 6
- ZÁVADA, Vilém, *Stalinům úsměv*, 1. 1. 1953, str. 3
- ZEMEK, Oldřich, *Lid zvítězil*, 23. 11. 1948, str. 1
- (autor neuveden), *Slyšte, lidé!*, 5. 6. 1953, str. 1
- (autor neuveden), *Před výkladem*, 6. 6. 1953, str. 1